

A szilasi és pilisi Szilassy család svájci ágának története¹

ENIKŐ GYARMATI

The History of the Swiss Branch of the Szilassy Family of Szilas and Pilis – Part 1

Keywords: Geneva committee for the assistance of Czech and Moravian Reformed schools; Sunday school; YMCA (Keresztynén Ifjak Egylete); Colonial and Continental Church Society; Szilassy family; [Losonc]-Tugár; Billard–Hope–Szilassy family; Soressesx; Bex

---

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v28y2026i2.05>

A szilasi és pilisi Szilassy család svájci ágát id. Szilassy Gyula (1841–1889) alapította.² A magyar történeti irodalomban személye egyfajta közvetítőként jelenik meg, mely történeti értelmezés alapját öccsének, Szilassy Aladárnak (1847–1924) egyik sajtócikke kínálta.³ Ezzel a tanulmánnyal kísérletet teszek ennek a történetileg eddig feldolgozatlan közvetítői szerepnek a kifejtésére, életrajzi vázlat keretébe helyezem a nógrádi gyökerekkel rendelkező, református vallású, nyelveket beszélő, a természettudományok és a társadalmi változások iránt érdeklődő, Svájcba kitelepült, de szülőföldjét és egyházát alapítványokkal támogató birtokos nemes közéleti tevékenységét.

-
- 1 Szeretném ezúton jelezni, hogy a családi levéltárakból származó forrásdokumentumok esetében általános értelemben igaz, hogy az eddigi forrásfeldolgozó svájci és magyar tanulmányok a régi jelzetek – a svájci esetében inventárjegyzékek – alapján készültek. Ez a tanulmány minden esetben az időközben átrendezett és jelenleg érvényes, új jelzetek alapján tartalmazza a pontos forráshivatkozásokat (CH–ACV–PP462 Szilassy család és HU–MNL–OL–P1009 Szilassy család).
  - 2 1841. március 29-én született Budán. Keresztapja br. Gerliczy Mihály (1774–1854) cs. és kir. kamarás, belső titkos tanácsos, keresztanyja Skublics Paulina (1777–1848). Másolat a Budapesti Evangélikus és Református Egyház keresztelési anyakönyvéből. [Buda] 1841. márc. 29. I. kötet, első szakasz, 110. I. Bp., 1889. június 14. Archives Cantonales Vaudoises, P462 Famille de Szilassy. Továbbiakban: CH–ACV–PP462–36.
  - 3 Szilassy Aladár 1923. A Keresztynén Ifjúsági Egyesületek múltjáról. Szilassy Aladár nyilatkozata. *Szózat*, 5. évf. 281. sz. december 12. 3. p.

Szilassy Gyula nagyapja az első református vallású koronaőr, id. Szilassy József (1755–1836) volt. A Szilassy családnak ez az ága a Losonc melletti Tugáron szerzett birtokot, Mátyás királytól kapták adományba az 1477. március 26-án kelt adománylevél szerint. (Bártfai 1938, 568. p.) 1805-ben a birtok a kincstárra szállt, miután Szilassy György örökösök nélkül hunyt el. (Bártfai 1938, 576. p.) Ezt a birtokjogot id. Szilassy József és örökösei számára a 19. sz. elején I. Ferenc magyar király megújította. Szilassy József tehát ezen a birtokon született 1755. március 8-án.

A 18. századi Szilassy családot kisbirtokos nemesi családként ismerjük. A nagyapja a tanulmányait Losoncon, majd a pozsonyi evangélikus líceumban és a sárospataki református kollégiumban végezte. Jurátusi képzettségével Ócsai Balogh Péter nógrádi főszolgabírónál töltötte gyakornoki idejét, majd 1776-tól Ambrózy György ügyvédnél dolgozott. 1778. március 22-én tett ügyvédi vizsgát Pesten. Háromszor nősült. 1781-ben Mocsáry Borbálát, 1785-ben Dessewffy Teréziát vette feleségül, mindkét felesége korán elhunyt. Harmadik neje 1791-ben br. Inczedy Katalin lett (Baják 2013, 137–138. p.). Ez a harmadik feleség volt Szilassy Gyula nagyanyja.

Szilassy József meglehetősen fiatalon vált szabadkőművessé abban az időben, amikor a Királyi Táblánál a septemvirális feljebbviteli bíróságon dolgozott. 1783-ban először a pesti „Nagyszívűséghez” páholy vette fel tagjainak a sorába. A taglistán magánzóként említik. (Abafi 2012, 159–161. p.). A Balassagyarmaton működő „Erényes Zárándokhoz” nevű helyi páholy tagjai között titkárként szerepelt 1785-ben (Abafi 2012, 213–214. p.). Ugyanabban az évben Nógrád vármegye alszolgabírájává nevezték ki (Baják 2013, 138. p.; Pércsy 2009, 159–160. p.). Egy évvel később már főszolgabíró, majd 1792-ben főjegyző. Nógrád megyei tisztségei mellett 1785-től a losonci iskola inspektora (Böszörményi 2016, 67. p.). Szilassy József neve 1791-ben szerepelt azon a listán, melyen személyi ajánlásokat nyújtottak át II. Lipót királynak a kancelláriai titkár személyére vonatkozóan. Kancelláriai titkárrá ugyan nem nevezték ki, 1795-ben azonban a Királyi Tábla rendes bírájává, rá két évvel személynökké választották. Ebben a minőségében a Királyi Ítéltábla és az Országgyűlés alsó táblájának elnöki tisztségét is betöltötte.

Szilassy József volt tehát a családnak az a tagja, aki megújította a tugári birtokra vonatkozó birtokjogot. A 19. század elején ő tette lehetővé zsidó családok tugári letelepedését is. Ezekben az években Nógrád vármegyében Tugár a közeli Losonccal a nagyobb zsidó közösségek egyik otthona volt, Fülek, Gács és Póltár mellett (Puntigán 2015, 3. p.). A statisztikai adatok szerint 1822-ben 25 zsidó család élt Losoncon. 1830-ban már imaházzal és rabbival is rendelkezett a tugári közösség. Az 1840-es évek közepén ott élő 44 család főleg kereskedelemmel és iparral foglalkozott, átlagos évi jövedelmük a 80 és 250 forint között mozgott (Puntigán 2000, 22–25. p.). A nógrádi birtokos köznemesség felső rétegének tagjai, ahová a Szilassy család a 19. század első felében tartozott, évi 1000 és 10 000 forint közötti jövedelemmel rendelkeztek (Pércsy 2009, 160. p.). Tugáron nem csupán gazdálkodtak, hanem részvényesei voltak a szomszédos Gács posztómanufaktúrájának. A gróf Forgács János (1724–1774) által még 1767-ben

alapított gyárban az alapítók befolyása a 19. század első felében visszaszorult, részvényei révén a Szilassy család a Festetics családdal együtt tett szert jelentősebb befolyásra (Endrei 1967, 217–224. p.).

1810-től nádori ítélőmesteri (protonotárius) pozícióba került, azaz a Hétszemélyes Táblán az országbíró vagy a nádort helyettesítő bírónak lépett elő. Igazságügyi pályájának csúcspontját jelentette, amikor 1819-ben a Hétszemélyes Tábla bírájává nevezték ki. Királyhű politikusként funkciókat két felföldi vármegyében töltött be. 1825-ben a király kinevezte Zemplén vármegye főispáni helytartójává. Május 9-én került sor ünnepélyes beiktatására Sátoraljaújhelyen. A megyehatáron várakozó fogadóbizottság, a város határánál csatlakozó nemesi ifjak többsége, valamint a vármegyeházán az alispán vezetésével várakozó elit képviselői jobbra ismeretlen közösséget jelentett az új királyi helytartó számára (Bodnár 2019, 55. p.). Működése elején két alkalommal is megvádolták őt azzal, hogy részrehajlóan nevezett ki vármegyei tisztviselőket. 1827. október 15-i beszédében az egyik tisztválasztás kapcsán kifejezetten maga utalt arra, hogy reformátusként, nem pedig mágnásként különösen ügyelnie kellett arra a választásoknál, hogy ne haragítsa magára ezt a közösséget. Ezért később gyakran állt ki a katolikus vallású mágnás személyek megválasztása mellett (Angelovics 2019, 44. p.). Zemplénben tehát azért volt kényes helyzetben, mert sem a helyi viszonyokat nem ismerte, sem a vármegyei többséghez nem tartozott. Döntései így gyakran okoztak érdeksérelmeket. Ez a szituáció azonban nem tartott sokáig, 1828-ban kinevezték a kisterületű, mérsékelten ellenzéki Torna vármegye főispánjává. Ezt a pozíciót 1836-ban bekövetkezett haláláig töltötte be.

Losonc és Tugár lakosságának felekezeti megoszlásáról kevés történeti adat áll rendelkezésre a 19. század elejéről, ugyanakkor feltételezik, hogy a református felekezet a legkisebb közösség volt, arányuk 10% körül mozgott (Éger 2000, 35–36. p.; Bóna 2022, 145. p.). Az 1817. évi Dunántúli Református Egyházkerület Statisztikája szerint kilenc egyházmegyében, 527 településen éltek reformátusok. A századforduló évtizedeiben erőteljes növekedésnek lehetünk szemtanúi, hiszen lélekszámuk az 1774. évhez képest ötven százalékkal nőtt (Mezei 2004, 134–137. p.). Szilassy 1810-től töltötte be a református egyházkerület főgondnoki tisztségét, mely pozícióban jelentős befolyást gyakorolt az iskolai oktatásra.

Szilassy József pályáját két magas rangú kinevezés zárta le. 1830-ban a Szent István rend tagjainak a sorába lépett.⁴ 1835. november 12-én pedig koronaórré nevezte ki az év elejétől uralkodó V. Ferdinánd (1793–1875) magyar király. A Pozsonyban zajló választásról beszámolt Széchenyi István egyik Tasner Antalhoz címzett levelében. Széchenyi véleménye szerint a rendek őt akarták koronaőrnek, de az uralkodó saját jogán Szilassy Józsefet nevezte ki ebbe a pozícióba.⁵ Gróf Keglevich Gábor mellett első refor-

4 Kálmán János: Szilassy József Szent István keresztesvitézévé lett kineveztetése alkalmával. In *Uő: Örvendező versek*. Veszprém, 1830.

mátusként nyerte el az egyik legmagasabb, legbefolyásosabb pozíciót a Magyar Királyságban.

A könyvek fontos szerepet kaptak az életében. Számos könyvet adományozott a losonci református iskolának, mely könyvtár azonban 1849-ben odaveszett a tűzvészben (Scherer 1996, 30. p.). Az 1797-ben készített könyvtári jegyzékben 581 kiadványt tartottak számon. A könyvek 75%-a magyar, 24%-a latin nyelvű volt. Tartalmi vonatkozásokban 28% vallási tárgyú munka, 25% szépirodalom, 15% politikával foglalkozott, 5,5% a történelem, 2,5% a jogtudomány, 2% a természettudomány területét ölelte fel. Háromszor nagyobb könyvtárat birtokolt, mint a katolikus Erdődy János (Pércsy 2009, 161–165. p.). További jótékonyági adakozásai széleskörű figyelemről tanúskodnak. Támogatta a reformkori magyar színjátszást, gyakori látogatója volt a pesti színházaknak. Gondja volt a pesti szegényekre, pénzadományokkal támogatta a kolerajárvány áldozatait.

A koronaőrnek jelentős befolyása volt fiának, ifj. Szilassy Józsefnek a hivatali pályájára, mely a nádori kancellárián indult 1815-ben. Következő állomásként tíz évvel később neveztek ki Pest vármegye alszolgabírójának egyikévé, újabb tíz év elteltével, pontosabban 1836-ban pedig a vármegye fősolgabírójává lépett elő. Befolyásos apjának halálát követően 1836-ban neveztek ki helytartósági tanácsosnak, ahol korábban titkári pozíciót töltött be. 1841. május 24-én Miskolc szabad királyi város felkérésére elvállalta a kormánybiztosi posztot.

Az 1818-ból fennmaradt névre szóló részvény⁶ szerint Szilassy József – feltételezem, hogy az ifjabb – legkorábban ettől az évtől részvényt vásárolt a gácsi posztómanufaktúrában (Endrei 1967, 223. p.). Kezdetben csak részvényesek, később az évszámok alapján ifjabb József tisztséget is vállalt a manufaktúra működtetésében. 1846-tól ismert részvénytársasági elnöki szerepe. Ifj. Szilassynak a gyár történetéről készített kéziratos feljegyzései alapján a részvénytársaság alapítására 1800-ban került sor.⁷ Emellett irányította a tugári gazdaságot az 1839-ben megkötött családi megállapodás értelmében egyelőre a távoli Pestről. Ez idő alatt, a reformkor kései szakaszában történt, hogy 1844-ben a tugári Szilassy-ház adott otthont az első kiseddóvónak a városban (Scherer 1996, 28. p.).

Ifj. József két házasságot kötött. Első felesége kisérei Rhédey Klára volt, akinek 1824-ben bekövetkezett halála miatt megözvegyült. Ebből a házasságából hat gyermek született, a forradalom éveit négy gyermek élte meg. 1838-ban kötött újból házasságot

5 Széchenyi István Tasner Antalnak, Pozsony, 1835. november 12. S. a. r. és jegyz.: Czinege Szilvia. Közli: Széchenyi István levelezése. Digitális kiadás. Szerk. Czinege Szilvia–Fónagy Zoltán. <https://szechenyileveles.abtk.hu/>

6 Az 1000 forintos értékű részvény kibocsátási dátuma: Gács, 1818. augusztus 9. HU–MNL–OL–P1009–IV–2 A gácsi posztógyár iratai 1800–1851. fol. 219. (eredeti részvény)

7 HU–MNL–OL–P1009–IV–2 Jegyzetek a gácsi posztómanufaktúra történetéről. fol. 267–274.

a jóval fiatalabb Freyburg Paulinával. Ebből a kapcsolatból öt gyermek származott: Béla (1839–1908), tanulmányom főszereplője, Gyula (1841–1889), Paula (Kossuch Gyuláné) (1843–1888), Aladár (1847–1924) és Irma (gr. Degenfeld Józsefné) (1849–1892).

Egyházi működésének első állomása a családi adatok alapján 1824-ben a Dunántúli Református Egyházkerület drégelypalánki egyházmegyéjének főgondnoksága volt. Ez az egyházmegye a legkisebb lélekszámú református közösséggel bírt a kerületben található kilenc egyházmegye között.

Az apja által is támogatott pesti református közösségben a presbitérium tagjává választották 1829. január 4-én. Ez a gyülekezet fontos szerepet töltött be református vallású személyeknek politikai funkciókhoz való juttatásában. 1834-ben református szenátort kívántak kineveztetni a pesti városi tanácsba, a már említett küldöttségben az ifj. Szilassy és akkor már koronaőr apja is helyet foglalt (Farkas 1898, 57. p.).

Noha az 1830–1840-es években feladatai jórészt Pesthez kötődtek, továbbra is megtartotta a losonci református líceum iskolafelügyelői tisztségét, helyi képviselőire bízva a munka oroslánrészét. Ezekben az években folytak a tárgyalások az ág. ev. és református oktatás egyesítéséről az anyagi erőforrások jobb kihasználása érdekében. A helvét iskola gazdagabb volt alapítványokban, ezzel szemben kevesebb diák látogatta, ez volt az egyik legfontosabb érv a két egyházi iskola uniója mellett (Böszörményi 2016, 153–159. p.). A háttérben persze jelen voltak a nagypolitikai szempontok, nevezetesen a magyarosítási törekvések mind politikai, mind egyházi vonalon. A protestáns egyházi unió megteremtését eltökélten felvállaló, 1840-ben hivatalba lépett evangélikus főfelügyelő, gr. Zay Károly legfontosabb elképzelése arra irányult, hogy az inkább szlovák és német hívekből álló evangélikus és a többségében magyar híveket tömörítő református egyház összeolvasztásával a magyarosítás szolgálatában álló magyar többségű egyház-szervezetek jöjjenek létre (Kiss 2005, 91. p.).

Id. Szilassy József koronaőr halálát követően, 1839-ben három élő fiúgyermeke osztályos egyezséget kötött, azaz felosztották a vagyont, mely szerződés jogerősen ifj. József ágának juttatta a tugári birotokot.⁸ Így amikor az 1848–1849. évi forradalom minden tekintetben megszakította hozott és a helytartósági tanácsos feladta pesti pozícióit, Tugárra költözött a család. Az első évek az újrakezdésről szóltak, a forradalom utáni újjáépítéssel teltek. Losonc ugyanis 1849 augusztusában teljesen elpusztult, a Szilassyak tugári birtokháza is odaveszett. Az év elején osztrák csapatok foglalták el a várost, ezt követően azonban gyakori volt a hadseregek váltása, az osztrák és orosz átvonulások terheit egyaránt nyögte a lakosság. 1849 augusztusának elején az orosz sereg követelt óriási hadisarcot, főleg élelmiszer formájában, amit meg is kapott, ennek ellenére bekövetkezett a város teljes kifosztása, augusztus 9-én pedig az oroszok fel-

8 Id. Szilassy József (1755–1836) gyermekei HU–MNL–OL–P1009–III–26–6. Szilassy Aladár családtörténeti jegyzetei XII. Genealógia Szilassy József (1792–1854) XII.c fol. 165.

égették az egész várost. A lakosság kétharmada elmenekült, aki maradt, nyomorral és éhínséggel szembesült. Országos gyűjtés szervezésével próbálták enyhíteni a város helyzetén, mely azonban csak részben sikerült (Scherer 1996, 34–36. p.). A szabadságharc után Szilassy József oroszánrészt vállalt a református iskola és templom újjáépítésének megszervezésében, ismert a történeti irodalomban, hogy Wagner János építész Szilassy kezdeményezésére érkezett Losoncra (Böszörményi 2005, 61–66. p.; Wертán 2006. 672. p.; Böszörményi 2016, 225–227. p.).

1854 februárjában ifj. Szilassy József hirtelen halálával újra alapvetően változott meg a család élete. A megözvegyült Freyburg Paulina (1818–1881), aki egyben a gyámi jogokat is gyakorolta gyámtársával, br. Prónay Pállal, 1855-ben úgy döntött, hogy a gyermekek jobb iskoláztatása érdekében átköltöznék Pestre. A megélhetési költségek azonban oly magasak voltak, hogy néhány hónap elteltével a két legkisebb gyermekkel visszaköltözött Tugárra. A többiek Pesten maradtak, a két legnagyobb fiú, Béla és Gyula Gönczy Pál intézetébe, Paula pedig Janisch Hermine leánynevelő intézetébe került.⁹

Szilassy Gyula iskoláinak rekonstrukcióját öccsének, Aladárnak a családi genealógiai jegyzetei alapján végeztem el, melyek a következő utalásokat tartalmazzák: „ág. ev. gymn, Gönczy Pál intézete, Magyaróvár”.¹⁰ Az „ág. ev. gymn.” esetében szóba jöhet a losonci és a pesti gimnázium is. A helyszínt eldöntő forrásadatra egyelőre még nem bukkantam. Bátyja, Béla esetében a IV. osztály elvégzéséről szóló bizonyítványt a pesti evangélikus gimnázium állította ki.¹¹ Nagy valószínűséggel állítható, hogy mindketten tanultak ott legalább egy évet, vagy ennek a gimnáziumnak a tanterve alapján tanultak Gönczynél, és ezért onnan kaptak bizonyítványt.

Az 1848–1849. évi forradalmak utáni korszakban alapvető változáson esett át a magyar oktatási rendszer. 1849. október 9-től az osztrák állam kizárólagos felügyeletet gyakorolt az oktatás felett, sőt befolyása kiterjedt a magániskolákra, a házi oktatásra és a családi nevelésre is. Az 1850-es évek elején még érvényben volt az 1845. évi szabályozás, mely az alapoktatást alsó tagozati kettő és felső tagozati három osztály keretében határozta meg. 1855-től nyílt lehetőség kétféle elemi iskola szervezésére: a négyosztályos főelemi és a kettő-, illetve háromosztályos alelemi jelentő rendszerre, mely utóbbi tulajdonképpen falusi népiskola volt. Jobbára a városi elemi iskolák működtek főelemiként. A protestáns egyházi iskolák nem részesültek autonómiában, ezek az intézmények is állami felügyelet alatt álltak (Pukánszky–Németh 1996). A Szilassy család hagyományai szerint az iskoláskorú gyermekek az első két elemi osztályt otthon házitanító

9 Szilassy Aladár: Életem. Kézirat. 1920. január 30. HU–MNL–OL–P1009–26–6. 15 fol.; [sajátkezű] jegyzetek Szilassy Aladár életrajzához. 37 fol.

10 HU–MNL–OL–P1009–III–26–6. Szilassy Aladár családtörténeti feljegyzései, Genealógia XIII. Szilassy Gyula. fol. 190.

11 Szilassy Béla bizonyítványa az 1854/55. tanévről. Pesti Evangélikus Gimnázium, 1855. július 24. HU–MNL–OL–P1009–III–24 fol. 11.

irányításával végezték.¹² A családtagok többsége – főleg az anya, Freyburg Paulina német anyanyelve miatt – egymás között német nyelven levelezett, a gyermekek tehát kétnyelvű környezetben nőttek fel.

A Leo Thun-Hohenstein-féle 1849. szeptember 15-én meghirdetett iskolaszervezeti átalakítás keretében a középiskolai képzésben bevezették a nyolcosztályos gimnáziumot a 10–18 éves fiúk számára. Gönczy Pál intézete szintén nyolcosztályos gimnázium tanterve alapján oktatott. A kétszer négy évre osztott al- és főgimnáziumban az oktatás középpontjában intenzív latin és görög nyelvi-irodalmi képzés állt. Az említett rendelet értelmében ekkor vezették be az érettségi vizsgát és a történeti kutatás számára oly fontos forrást biztosító iskolai értesítők kötelező készítését a Magyar Királyságban. Ezenkívül létezett még a reáliskola, mely hatosztályos intézményként elsősorban a természettudományi tárgyakat részesítette előnyben. Fontos jelensége volt a korszaknak, hogy a középiskolai tanári állás betöltéséhez akkor elég volt a teológiai végzettség (Pukánszky–Németh 1996). A természettudományi tárgyak persze a gimnáziumi tantervekből sem maradhattak ki.

A 19. század közepén Losoncon három felekezeti elemi iskola és egy evangélikus algimnázium működött. Szilassy Gyula és két évvel idősebb bátyja, Béla azonban főleg Pesten tett szert középfokú iskolai ismeretekre. Részben tehát a pesti ág. ev. gimnáziumban, részben pedig Gönczy Pál magán nevelőintézetében.¹³ Gönczy Pál 1850-ben költözött Pestre, ahol két évig Szőnyi Pál nevelőintézetének tanára volt.¹⁴ 1852-ben alapította meg saját intézetét, ahol számos – egyebek mellett Svájcban szerzett – nevelési tapasztalatát ültette át a magyarországi gyakorlatba. Gönczy legfontosabb nevelési elve szerint a teljes emberré válás és a sokoldalú képzettség feltétele a fizikai munka. A fizikai és a szellemi munka egymás kölcsönös elősegítője. A modern nyelvek és az elméleti ismeretek oktatása mellett a kerti és az ipari munkára fektette a hangsúlyt. Nyáron az „okszerű” mezőgazdaságban, kertészetben kaptak képzést a fiatalok, télen műhelyben dolgoztak a diákok, ahol a szabóság, esztergályosság, cipészség, asztaloság kínált alkalmat a fizikai munkára (Juhász 1961, 1023–1031. p.). Szilassy Bélának 1855 őszén a Gönczy intézetében írott naplójából tudható, hogy a fiúk csütörtökönként esztergályos foglalkozáson vettek részt.¹⁵ Kétségtelen tény, hogy a 19. század közepének

12 Szilassy Aladár: Életem. Kézirat. 1920. január 30. HU–MNL OL–P1009–III–26–6. 15 fol.; [sajátkezű] jegyzetek Szilassy Aladár életrajzához. 37 fol. itt: fol. 8.

13 Szilassy Aladár: Életem. Kézirat. 1920. január 30. HU–MNL OL–P1009–26–6 15 fol.; [sajátkezű] jegyzetek Szilassy Aladár életrajzához. 37 fol. itt: fol. 11–12.

14 Gönczy Pál (1817–1892) az első magyar árvagyermek-nevelőintézet megszervezője és vezetője Zeleméren 1845–1849 között, 1844. évi svájci útját követően. 1859-ben pesti magánintézetét átadta a pesti református gimnáziumnak, ahol 1867-ig igazgató volt. Ezt követően az új vallás- és közoktatási minisztériumban osztálytanácsos, majd államtitkár lett. 1889-től a főrendiház tagja.

oktatásában a fizikai munkára nevelés része volt az elit nevelésének. Ha a hatalmi elit éléről a királyi családból emelünk ki példákat: I. Ferenc király kertészetet tanult, és ismert volt vonzalma a hobbikertészet iránt, unokája, I. Ferenc József király pedig köztudottan a könyvkötészettel is kapcsolatba került neveltetése folyamán (Schmetterer 2016, 22–23. p.).

Az 1854 októberében indult harmadik tanévben 50 diák tanult Gönczynél. Az azt követő évben kilenc-tíz osztályban már hatvan főt tett ki a diákság létszáma.¹⁶ Az 1855 nyarán a sajtóban meghirdetett intézeti program szerint télen a diákok táncoktatásra és szobai kisebb kézi mesterségek elsajátítására: papírmunkák, könyvkötés stb., nyáron úszásra, kerti tornára és fatenyésztésre kaptak oktatási lehetőségeket. Az intézetben a tanítás 14–16 tanár irányításával 5–10 fős osztályokban folyt. A szoros nevelői felügyelet érdekében az iskola bentlakásos üzemben működött. A gyerekek nem kaphattak heti- vagy havipénzt. Az intézeti oktatás költsége tíz hónapra 550 pengő forintot tett ki, mely tartalmazta a szállást, az étkezést, a mosási és fűtési költségeket. A zenei oktatás meg lehetőségen drága volt, külön kellett érte fizetni, tíz hónapon keresztül heti hat óráért 180 forintot. A tanév október elején kezdődött és július végéig tartott. A nyári szünet tehát az augusztus és szeptember hónapokra esett. Az idegen nyelvek elsajátításának sorrendje: a német, a francia, majd az angol volt.

Gönczy magyar nyelven tanított, és a diákok egyéni tudásszintjéhez alkalmazkodva használta a német és a francia nyelvet a társalgási képességek fejlesztésére.¹⁷ Érdekes momentuma Szilassy Béla naplójának az, amikor három alkalommal is külön megemlítette, hogy aznap az ebédnél pár szót szolt magyarul.¹⁸ Időközi és végbizonyítványt Gönczy Pál sem állíthatott ki, erre a cs. és kir. nyilvános tanodák voltak illetékesek, mindig az, melynek tanterve szerint az intézeti diák tanult, tehát a Szilassy fiúk esetében az említett pesti evangélikus gimnázium.

Eddigi kutatásaim során Szilassy Gyulától sem bizonyítványra, sem intézeti naplóra nem bukkantam a családi levéltárban.¹⁹ Indirekt forrásokkal tudtam csak rekonstruálni a Gönczy Pál intézetében folytatott tanulmányait, ezt is rendkívül hézagosan. Egyfelől

15 Id. Szilassy Béla [Gönczy intézeti] naplója [1855. október 21. és december 16. között] HU–MNL–OL–P1009–III–24. 10 fol.

16 Gönczy Pál nevelőintézete Pesten. *Pesti Napló*, 4. (1853) augusztus 7. 1024. sz.; *Pesti Napló*, 5. (1854) október 8. 1374. sz.

17 Gönczy Pál finevelő intézete programja. *Budapesti Hírlap*, 1855. július 24. 777. sz.

18 Id. Szilassy Béla [Gönczy intézeti] naplója [1855. október 21. és december 16. között] HU–MNL–OL–P1009–III–24. 10 fol.

19 A svájci családi levéltárban nagyon kevés személyes anyag található. A levéltári anyag többségét a birtokkal kapcsolatos anyagok teszik ki. Mára bizonyosságot kapott az a feltételezésem, miszerint a személyes anyagokat távoli családtagok gondozására bízták, privát tulajdonban vannak, azaz a kutatás számára nem elérhetők.

bátyjának, Bélának említett naplója, másfelől gyámként kinevezett édesanyjának számadásai alapján, melyek férje, Szilassy József helytartósági tanácsosnak 1854 februárjában bekövetkezett halála és az 1858 közötti időszakból maradtak fenn. Béla naplójából tudjuk, hogy Gyula egy másik osztályba járt, mert csak vasárnap délutánonként volt alkalmuk találkozni. Oktatásuk – a két év korkülönbség ellenére feltételezem – közel azonos tárgyak szerint folyhatott. Tehát írás, német és francia nyelvű társalgás, technikai rajz, vegytan, zongoraóra, történeti vallás és fizika lehetnek abban az évben a tanult tárgyak.²⁰ A számadáskönyvek adatai alapján 880 forintot fizettek Gönczy Pálnak az 1856/57-ös tanévre.²¹ Az azt megelőző két félévre az 1856. március 31-én keltezett számla szerint pedig 1450 forintot fizettek Gönczy Pálnak.²² Gönczy Pál hosszúnak tekinthető, a dualizmus korába nyúló oktatói tevékenysége nagy elismertségnek örvendett, erről diákjai is megemlékeztek 1888-ban. Szilassy Gyula tíz forinttal és egy kabinetképpel járult hozzá a nagyhatású tanárnak szánt jubileumi albumhoz.²³ A volt diákok arcképeit tartalmazó díszes munkát br. Podmaniczky Géza nyújtotta át az ünnepeltnek az 1888 májusában tartott méltató ünnepségen.²⁴

Gönczy hatására vagy Prónay Pál befolyására utalhat Szilassy Gyula főiskolai választása. A Magyaróvári Gazdasági Akadémián a birtokosok magasszintű képzése folyt.²⁵ Albert Kázmér (1738–1822) szász-tescheni herceg magyarországi jószágigazgatójának, Wittmann Antalnak a kezdeményezésére hozta létre ezt a felsőfokú gazdasági iskolaként működő akadémiát 1818-ban, amiről maga Kölcsey Ferenc is beszámolt.²⁶ Tanulói adatlapja szerint – ahol az apa neve mellett Prónay neve található – Szilassyt 1861. október 19-én vették fel az intézetbe. Az 1861/62. évi téli szemeszterben általános növénytermesztést, szőlőtermelést, állattartást (birkatenyésztést), állatgyógyászat terén anatómiát

20 Uo. fol. 9.

21 Néhai Szilassy József [1792–1854] hátrahagyott gyermekeinek (Béla, Gyula, Paulina, Alfréd [Aladár] és Irma) gyámi számadása 1856. április 24. és 1857. május 14. között HU–MNL–OL–P1009–III–17. Szilassy Józsefné Freyburg Pauline iratai fol. 12–15. és 42. itt fol. 13.

22 Néhai Szilassy József [1792–1854] hátrahagyott gyermekeinek (Béla, Gyula, Paulina, Alfréd [Aladár] és Irma) gyámi számadása 1854. február 20. és 1856. április 24. között. HU–MNL–OL–P1009–III–17. Szilassy Józsefné Freyburg Pauline iratai fol. 16–23. itt fol. 20.

23 Szilassy Gyula pénzzámadása 1886 – 1890. április 7. HU–MNL–OL–P1009–III–26–7. Szilassy Aladár és Szilassy Gyula számadáskönyvei fol. 102–123. itt 1888. május 1.: fol. 106.

24 Gönczy Pál. In *Vasárnapi Újság*, 35. évf. 1888 19. sz. 313–314. p.; A Gönczy-jubileum. In *Iskolai Szemle*, 8. évf. 1888. május 10. 9. sz. 143–144. p.

25 Hugo Hitschmann: *Verzeichniss der Lehrer und Studierenden der erzherzoglichen landwirtschaftlichen Bildungsanstalt und der k.k. höheren landwirtschaftliche Lehranstalt zu Ungarisch-Altenburg 1818–1848 und 1850–1864*. Ung. Altenburg 1865. 87. p.

26 Kölcsey Ferenc: A magyaróvári Gazdasági Intézet rövid ismertetése. In *Kölcsey Ferenc összes művei*. I. Bp., 1960, 1199–1209. p.

és fiziológiát, fizikát, kémiát és természettörténetet tanult. Az 1862. évi nyári szemeszterben pedig a következő tárgyakban bővítette ismereteit: speciális növénytermesztés, szarvasmarhatartás, állatgyógyászat, klimatológia, mezőgazdasági kémia, botanika, zoológia és földmérés. Számomra ma még nem értelmezhető, de hallgatói lapján nem található záróvizsgával kapcsolatos információ.²⁷

A magyaróvári akadémia diákkövetési adataiban Szilassy Gyula 1864-ben losoncugári birtokosként szerepelt. Feltételezhető, hogy az 1860-as évek nagy részét Gyula Tugáron töltötte. A kortársak alapvető politikai változások szemtanúi voltak ennek az évtizednek az elején. A neoabszolutizmus jegyében telt tizenegy évnyi szünet után megélenkült a magyar politikai élet. 1861-ben áprilisban újra összeült a Magyar Országgyűlés, ezt követően pedig megalakultak a megyei bizottmányok, Nógrád vármegyében például több mint ezerkettőszáz fővel. Az osztrák közigazgatást feladva visszaállították az alispáni posztot, és megújították az egész vármegyei tisztikart. A helyi földbirtokosok nagy számban képviseltették magukat a bizottmányi választmányban. Szilassy Béla és Szilassy Gyula mindketten ott voltak a tagok között,²⁸ hiszen a helyi közép- és nagybirtokosok a vármegyei gazdasági és politikai közélet fontos szereplői voltak (Belitzky 1972, 281–283 p.).

Az 1849. augusztusi orosz pusztítás szörnyű következményeit túlélve az országos támogatásnak köszönhetően Losonc megújult: az 1860-as években Nógrád legjelentősebb ipari és kereskedelmi centrumává vált. Állat-, gyapjú- és gabonavásárai országos híreik lévén, évente öt alkalommal került sor vásártartásra. Az egyik legvárosiasabb mezővárosként 1864-ben számos gyár működött a városban: gőzmalom, gépgyár, cserépgyár, szesz- és ecetgyár. Öt kövezett főutcáján petróleumvilágítás szolgáltatott fényforrást. Tugáron fürdő üzemelt, és öt vendégfogadó kínált szállást a városba érkezőknek. A városi művelődés szolgálatában álló helyi kaszinó kétemeletes épülettel, vendégfogadóval és a helyi birtokosok adakozásából megújított 15 000 kiadványt számláló könyvtárral rendelkezett (Szabó–Horváth 1969, 53. p.).

A 19. századi fiatalember köztudottan sokat utazik, és ha szükséges, gyógyfürdők gyógykezeléseit is igénybe veszi. Családi információk szerint Gyula szembetegsége miatt gyakran keresett fel gyógyfürdőket Európa különböző helyein. Megfordult a híres fürdőhelyen, Gräfenbergben. A gräfenbergi magyar társaság által Pákh Alberthez (1823–1867) a *Vasárnapi Újság* szerkesztőjéhez intézett levél aláírói között olvashatjuk a nevét, mely levél egy életképet kísért és azzal a céllal született, hogy az ottani magyar

27 Hallgatói törzskönyvek 1861/1862. Széchenyi István Egyetem, Egyetemi Könyvtár és Levéltár Mosonmagyaróvári Levéltára XV. 2.a. 224. lap. Szabó Zsolt, az Óvári Gazdászok Szövetségének titkára és Homor Péter volt szíves rendelkezésemre bocsátani a dokumentumok másolatát, melyet ezúton is hálásan köszönök.

28 Nógrád vm. bizottmányának választmányi tagjai Balassagyarmat 1861. In *Madách Imre dokumentumok a Nógrád megyei Levéltárból. Adatok és források a Nógrád megyei Levéltárból* 13. Salgótarján, II. (1842–1864) 357. p.

társaságnak tagokat toborozzanak.²⁹ A Szilassy Gyula életét megnehezítő szembetegségről az első forrásadatot apjának, Szilassy Józsefnek menyéhez, Szilassy Eduárdné Schilling Eugenie-hez intézett levele nyújtja.³⁰

Ennek alapján már tízéves korától küzdött egy baleset által okozott szemproblémával. Ezért feltételezem, hogy leginkább a gyógyulás szándékával érkezhett Svájcba. Ott ismerkedett meg későbbi feleségével, Laura Elisa Correvonnal (1847–1886). 1869. február 18-án összeházasodtak, a rendelkezésre álló házassági anyakönyvi kivonat szerint a Vaud kantonban található Commugny-ban. Az akkor 22. életévét még nem betöltött ifjú feleség kiskorúnak számított, ezért szükség volt apja beleegyező nyilatkozatára. Ebből a nyilatkozatból tudható, hogy természetes apja abban az időben Texasban élt. A pár esküvői tanúi – később fontos partnerek svájci tartózkodása során – Louis Lagier (1811–1897), aki 1848-tól lelkészként működött Perroy-ban, és Louis Bippert helyi birtokos voltak.³¹ Laura apja óratokkészítő mesterként foglalkozása révén élt a londoni óragyártásáról ismert Clerkenwell negyedben, ahol lányuk született. Laura édesanyja, Louisa Offill Yverdonból származott. Az apai Correvon család minden bizonnyal idősebb a Szilassy családnál, a rendelkezésre álló genealógiai táblák szerint a Correvon család alapítója 1192-ben született. Az yverdoni Correvon családból számos tag lépett politikusi pályára a 19. század második felében.³²

Szilassy Gyula feleségét egy svájci–angol-skót származású házaspár adoptálta. A rendelkezésre álló történeti morzsák alapján feltételezem, hogy élő apja ellenére elhagyott gyermek volt. A svájci családi levéltárban őrzött anyakönyvi kivonatok szerint nevelőapja Louis Billard svájci polgár,³³ nevelőanyja Elisabeth Louisa Hope angol-skót arisztokrata hölgy.³⁴ Az örökbefogadó apa, Louis Billard, még 1835-ben szegődött a skót özvegy Lady Louisa Anne Hope és lánya szolgálatába.³⁵ A két nő Charles Hope de

29 Gräfenbergi magyar társaság levele Pákh Albertnek. 1862. november 20. HU-MTA Kézirattár – Ms4748–95.

30 Szilassy József levele menyéhez, Szilassy Eduárdné Schilling Eugenie-hez. 1852. február 27. HU-MNL-OL-P1009-III-21. Szilassy Édouard és felesége Schilling Eugénie iratai No.17. fol. 1045–1046.

31 Házassági anyakönyvi kivonat/Extrait des Registres de mariages de la Paroisse de Commugny, Canton de Vaud. CH-ACV-PP462–37.

32 A Correvon család genealógiai táblái CH-ACV-P1000-184-2. 7 fol. Alapító: Raboldus, Haute-Rive apátság.

33 Louis Billard született: Saint George, 1802. április 16. CH-ACV-PP462-20.; meghalt: Montreux-Chatelard, 1886. február 20. CH-ACV-PP462-28.

34 Elisabeth Louisa Hope, született: London, 1810. január 23. Elhunyt: Bex, 1868. május 30. CH-ACV-PP 462/24.

35 Lady Louisa Anne Hope (született Finch-Hatton): London, 1786.?, meghalt: Montreux-Chatelard, 1875. március 1. Elhalálozási okirat CH-ACV-PP462-21. Apja: George Finch-Hatton, anyja Elisabeth Mary Murray, Nottingham 9. hercegének az unokahúga. Louisa a házaspár legidősebb leánya.

Rankeillour 1828-ban bekövetkezett halálát követően érkezett Svájcba.³⁶ A hölgyek úgy döntöttek, hogy Bex-ben telepednek le. A Vaud kantonban található Bex az 1824-ben felfedezett szulfáttartalmú gyógyvizének köszönhető nemzetközi hírnevét. Billard és a Lady lánya, Elisabeth Hope 1838-ban kötött házasságot, az adoptációra tehát 1838 és 1868 között kerülhetett sor, feltehetően még a házasságkötésük előtt.³⁷

A svájci családi lakóhelyről: Bex

Bex Vaud kanton egyik apró falvacskája az Alpok lejtőjén, mégis európai hírre tett szert. Hosszú történelemre tekint vissza. A római korban Aventicum (Avenches), azaz a helvétek fővárosának befolyási övezetéhez tartozott. Első középkori említése Marius d’Avenches 574-ben kiadott krónikájában található. A „Patria Waudi” elnevezés, azaz Vaud kanton nevének eredete fiatalabbnak tűnik, egy 765-ben kiállított oklevél 14. századi másolatában bukkant fel először. Fontos stratégiai út, a Rhône völgyében haladó, észak–déli európai út mentén fekszik. Ez a terület az alemann és burgund törzsek ütközési zónájában, a kora középkor idején a Meroving és Karoling királyságok befolyási övezetében található. Vaud székhelye, Lausanne, hosszú évszázadok óta püspöki helyként működött (Coutaz 2015, 142–161. p.). Bex 1011-től tartozott a lausanne-i püspökséghez.

Vaud kanton, így Bex is a burgund háborúkat követően a Svájci Esküszövetségen belül „idegen uralom” alá került, Bern, a katonailag egyik leghatalmasabb kanton első sorban déli irányban tudott és kezdett terjeszkedni. Bern 1536-ban foglalta el Vaud teljes területét. A legnagyobb változást az új uralom jelentette a vallásgyakorlatban. Az 1528. évi berni disputa határozata után a berni uralmi területeken megtiltották a katolikus vallás gyakorlását (Lányi 2017, 88–99. p.). Az új vallásgyakorlat azonban egyelőre csak idegenek által volt biztosítható (Crousaz 2015, 252–265. p.). Ez lehetett az oka annak, hogy az anglikán lelkészek gyorsan teret hódítottak Svájc területén. Bex községben jelentős anglikán közösség jött létre a 19. század közepére. Laura Correvon egyik elismert tagja volt a bex-i anglikán közösségnek, amit a helyi templomban elhelyezett emléktábla bizonyít (Gerber 1994, 28–29. p.).

A berni uralom közigazgatási beosztása szerint a kora újkori Vaud területén működött 8 város, 11 kisváros, 6 várkerület és a falvak, mely utóbbi kategóriába tartozott Bex. A 18. század közepén a falu 8 tanyából állt, és 2063 lakost tartottak nyilván területén

36 Charles Hope de Rankeillour, a skóciai Fife grófja volt, 1768. október 16. Eastwell, Kentben született. A House of Commons (brit alsóház) tagja 1800 és 1816 között, Haddingtonshire választókerület képviselőjeként. 1816. március 21-én lemondott parlamenti képviselői helyéről, a Chiltren Hundreds gondoka ezt követően, mely a lemondott parlamenti képviselők számára fenntartott hatalom nélküli pozíció volt. Elhunyt 1828. július 1. Haddington, East Lothian, Skócia.

37 Házassági anyakönyvi kivonat Noville, 1838. április 5. CH-ACV-PP462-24.

(Braun 2015, 272–274. p.). A modernkori Vaud államot a francia uralom idején hozott 1803. február 19-én törvényesített ún. Mediationsakte teremtette meg. Ez a kanton tehát a 19. században létrehozott új állam volt. Már ekkor nagyon magas a külföldi lakosok aránya az alpesi országban. Genf járt az élen 20%-os külföldi lakosságárányal, Vaud pedig azon nyolc kanton között foglalt helyet, ahol szintén magas arányszámok voltak kimutathatók. Országos szinten emögött három tényező állt: a szövetségi államnak az európai politikai üldözöttek kapcsán alkalmazott, rugalmas menekültpolitikája, a 19. századi gazdasági fellendülés vonzereje és a turizmus terjedése (Mesmer 2006, 529., 538. p.).

A 18–19. század fordulóján a bex-i lakosok száma 2300 körül mozgott (1798: 2382 fő, 1803: 2298 fő), a többség mezőgazdasági termelésből élt. Az egyik legfontosabb művelési ág, a szőlőtermelés expanziója a 13. századtól nyomon követhető a Genfi-tó medencéjében. Már a 18. században Vaud kanton vált a legnagyobb bortermelővé a svájci kantonok között. Lavaux, Bonmot, Bursius, Aubonne borai keresettek, a szőlőtermesztés fontos szereplői a La Sociéte Économique és a Confrere de vigneron de Vevey társaságok (Braun 2015, 285. p.). Nagybirtok-koncentrációra ott és igazán Svájc területén máshol sem került sor, a 19. század közepén a 7 hektárral bíró gazdaságok jellemezték Vaud-t. 1850 és 1873 között a gabonatermelés és kereskedelem virágzó, az 1873. évi jelentős árzuhanás (európai gabonakrízis) után visszaszorult, és 1880-tól a tejgazdaság jelentősége megnőtt. A szőlőtermesztés tetőpontja az 1880-as években mutatható ki, 1886-ig a filoxéra ottani megjelenéséig. Általános közvélekedés szerint Vaud területén a mezőgazdaságnak kell képeznie a gazdaság alapját (Jeanneret 2015, 398–402. p.). A bortermelés a Szilassy-gazdaságban is fontos szerepet játszott.

A szőlőtermesztésen túl a másik fontos gazdasági ágazat a sókitermelés. A középkor folyamán Vaud kanton még importálta a korabeli kereskedelem egyik legfontosabb árucikkét. A Bex környékén található sóbányákat a berni uralom idején (1536–1798), a 16. század első felében kezdték el feltárni (Pahud 2015, 227. p.). Hosszú ideig a berni vállalkozók külföldi tőke befektetésével fejlesztették a bányászati infrastruktúrát. Az itt bányászott mennyiség azonban korántsem fedezte Svájc sóigényét, ami emelte a bex-i kitermelés fontosságát (Mesmer 2006, 374–375. p.). A berni uralmat követő időszakban, 1842 körül származó adat szerint a bex-i sóbányákból 1500 mázsa került eladásra Vaud kanton határain kívül (Jeanneret 2015, 403. p.). 1866-ig Vaud kanton birtokában voltak a bányák, majd a rákövetkező évben koncesszióba adták a kitermelést (Cornaz 2007, 27. p.). A gazdaságtörténet-írás képviselői számára a bex-i sóbányák működtetése arra kínál jó példát, miszerint a 19. század második felében az állam visszafogottan lépett fel vállalkozóként a svájci gazdaságban (Jung 2020, 389. p.).

Ugyanez a stratégia érvényesült a vasúti fejlesztések terén. Bex geográfiai helyzetének érzékeltetésére előbb szeretnék felidézni néhány térképtörténeti adatot. Gerardus Mercator (1512–1594) 1595-ben Duisburgban kinyomtatott *Helvetia cum Finitimis Regionibus Confoederatis* című térképén például már olvasható volt Bex község neve

(Bewes 2015, 27. p.). A kora újkori közel háromszáz éves berni uralom után újabb hódítók érkeztek a svájci Esküszövetség területére, nevezetesen a franciák, akik Léman néven szervezték meg Vaud kanton közigazgatási területét. A Helvét Köztársaság korában (1798–1805) Johann Jakob Scheuermann-nak Helvét Köztársaság címen 1799-ben Zürichben közreadott térképén szintén megjelent a stratégiai helyen, a Genfi-tótól délkeletre fekvő falu (Bewes 2015, 39. p.). A kora újkor folyamán az észak–déli közlekedési útvonalakon fontos postakocsi-állomásként tüntetik fel az Alpok irányába közlekedő utasok, kereskedők számára. Jól látható ez az 1799-ben Bécsben közzétett svájci postakocsi-útvonal térképen (Bewes 2015, 119. p.). Ezek után nem maradhatott le a 19. században megjelent nemzetközi térképekről sem, bizonyítja ezt az 1808-ban Londonban kiadott postakocsitérkép (Bewes 2015, 41. p.). 1851-ben brit tervezéssel készült egy vasúthálózati fejlesztési koncepció. Ez a közel 650 km hosszú nyomvonal-elképzelés nem érintette volna az Alpok térségét. A svájci kormány ezért nem fogadta el a Robert Stephenson által is jegyzett projektet. A szövetségi állam ezzel szemben arra a döntésre jutott, hogy magántőke segítségével és a kantonok irányításával építteti ki a vasúthálózatot (Bewes 2015, 123–125. p.). A világon elsőként, a szervezett turistautakat kínáló Thomas Cook utazási iroda 1873-ban Londonban kiadott térképén így válhatott Bex vasúti ponttá a Rhône folyó jobb partján futó észak–déli vonalon, először a Villeneuve és Bex között 1857-ben forgalomba helyezett szakasszal. 1860 és 1870 között már az országos hálózat részeként üzemelt (Bewes 2015, 128–129. p.). Mindazok, akik az 1860-as évek közepétől látogattak el Bex-be, tehát mint id. Szilassy Gyula, nagy valószínűséggel már vonaton érkeztek meg Svájc egyik legtávolabbi csücskébe.

A korabeli lexikonok alapján tényként kezelem, hogy Bex ismert lehetett a magyar olvasóközönség előtt. Hübner János Pesten 1816-ban kiadott helynévlexikonából tudható volt, hogy az Olaszországba vezető út mentén fekszik (Hübner 1816, 878. p.). A hírét megalapozó két legfontosabb adottsága, sóbányái és kénsavas forrású fürdőhelye képezi az Egyetemes Magyar Encyklopaediában olvasható szócikk lényegét is. (Egyetemes Magyar Encyklopaedia 1868, 187–188. p.). A tíz évvel később, 1879-ben kiadott Magyar Lexikon 3. kötete már gazdagabb információkban; a szócikk utal gyümölcsben és szőlőben gazdag vidékeire. Pontos számadatot megadva rögzítette, hogy lakosainak száma 3860 fő, továbbá hogy évente 30–40 ezer mázsa sót bányásznak a közelében. Külön kiemelte a szerző Bex enyhe, kellemesnek tartott éghajlatát. Ez a klíma eszerint nyáron a montreux-inél is jobb lehetett. (Magyar Lexikon 3. 1879, 631. p.). Sztáray Irma udvarhölgy visszaemlékezései szerint a klíma és a táj szépsége rendkívüli módon lenyűgözte Erzsébet királynét is (Piatti 2016; Hamman 2016).

Forrásadat áll rendelkezésünkre azon tézis alátámasztására, hogy Szilassy Svájcban megfordult családtagjai tapasztalatainak ismeretében érezhetett motivációt Svájc felkeresésére. A 19. század közepén nem voltak magasak a megélhetési költségek az alpesi országban, erről említést tett egyik unokatestvére, bár nem közvetlenül neki,

hanem Pándon élő nagybátyjának.³⁸ Az sem kizárt, hogy egy utazási iroda által kínált út keretében jutott el Svájcba. Ami viszont nagyon is valószínűsíthető, mint a vasútfejlődést bemutató bekezdésben utaltam rá, hogy vonattal jutott el Vaud kanton fővárosának, Lausanne-nak a környékére. A vonaton való közlekedés már a kezdetektől a turizmus fejlesztésének szolgálatában állt. Az említett Thomas Cook irodája többhetes svájci utakat is szervezett, angol mintára. 1859-től kirándulójegyeket kínált Yverdon és Bex, valamint Genf és Bex között vasárnap és ünnepnapokon 20% kedvezménnyel és másnap történő visszautazási lehetőséggel (Tissot 2017, 162. p.). A „forradalmian” új közlekedési eszköz, a vasút, mely akkor még drága lehetett, megfizethető volt a külföldiek által. Az angol utazási iroda 1864-től négy körutat kínált a turisták számára Svájc területén. A Genf és Chamonix közötti utat immáron nemcsak gőzhajón, hanem a Bex-ig vagy a Martigny-ig közlekedő vonaton is meg lehetett közelíteni. (Tissot 2017, 213. p.).

Az 1824-ben felfedezett szulfáttartalmú gyógyvizet kifejezetten ajánlották szív- és reumabetegségek kezelésére. Ez a forrásvíz alapozta meg a helyi turizmus fejlődését. Számos neves szálloda felépítése ekkor kezdődött Bex-ben, 1842-től már üzemelt a La Pension des Bains de Crochet, 1853-tól a Hotel des Quatre Saisons (mai neve L'Hotel du Cèdre), majd a 19. század második felében a legnagyobb vonzerővel bíró Le Grand Hotel des Salines (Gerber 1994, 17–18., 39–40. p.). Ebben a szállodában számos európai arisztokrata szállt meg az idők folyamán. Leghíresebb magyar vendége a már említett Erzsébet királyné is megfordult a szállodában, a Genfben ellene elkövetett merénylet előtt néhány nappal (Piatti 2016, 360–361. p.).

A 19. század második felének Svájcában a meghatározó politikai folyamatok országos szinten a szövetségi állam politikai rendszerének finomítása, a műszaki fejlesztések terén a vasúthálózat kiépítése, gazdasági vonatkozásban pedig a vasúthálózatra épülő szolgáltatóipar fellendülése mentén írhatók le. A század közepén zajlott az Alpok meghódítása. Ez ok és következmény is a legfontosabb folyamatokban. Vaud kanton területén nem angol vagy német mintára került sor az iparosításra. Az iparfejlődés alapját 1880-tól az elektromosság képezte. Az első elektromos villamos Montreux és Vevey között indult 1888-ban. Ezt a korszakot hívták egyúttal a turizmus aranykorának, gazdag angolok és orosz arisztokraták paradicsomaként is emlegették. Ekkor vette kezdetét a később nagy nemzetközi hírnévre szert tett csokoládégártás Vevey-ben François-Louis Cailler vállalkozásával. A fogaskerekes mozgatás feltalálása lökést adott a helyi vasutak terjedésének, 1870-től fogaskerekű vonattal lehetett feljutni Bex-ből a Gryon-Villars-Bretaya hegyi pontokra. Ezek az infrastrukturális fejlesztések tették lehetővé a tömegek megérkezését a Rousseau, Byron és Gibbon által európai ismertségre szert tett régióba a Genfi-tó mentén (Jeanneret 2015, 403–410. p.; Vincent 2009, 36–40. p.). A Genfi-tó

38 Szilassy László levele Szilassy Györgyhöz. Luzern, 1852. december 19. HU-MNL-OL-P1009-III-19-2 Szilassy Györgyhöz írt levelek

térségében robbanásszerű fejlődésről beszélnek svájci történészek az említett korszak kapcsán (Jung 2020, 126–128. p.). A térség jövőjének forrása azonban továbbra is a föld maradt, azaz a mezőgazdasági termelés. A mezőgazdaságból megélni nem tudók nem kényszerültek kivándorlásra, a szolgáltató- és szállodai par bőven kínált munkahelyet számukra. Vaud kanton tehát inkább bevándorlást, mint elvándorlást tapasztalt meg a szóban forgó évtizedekben. A gazdasági fellendülés mozgatójává sok tekintetben az Alpok térsége vált.

A bevándorlást nem csupán a munkalehetőségek motiválták. Számos brit és orosz arisztokrata választotta hazájának Svájcot. A Hope hölgyek letelepedése Svájcban is ennek a nemzetközi folyamatnak a része. A hölgyek által 1835. és 1839 között vásárolt földek Bex-ben Louis Billard képviselétén keresztül becsült nagyságrend alapján 10.000 fr értéket képviseltek a fennmaradt adásvételi szerződések alapján.³⁹ A következő két-három évben itt épült fel a központi épület, a birtok a Soressesx nevet kapta. Szilassy Gyula később jelentős bővítéseket hajtott végre a környező ingatlanok felvásárlásával. 1874 és 1888 között becsült értéken számolva 16.000 frankot fektetett be szőlőültetvényekbe és legelőkbe.⁴⁰

A birtok 8,5 hektáron terült el. A főépületben két szalon egy kapcsolódó verandával, két könyvtár és étkező, 11 hálószoba és két fürdőszoba zuhannyal, illetve medencével, néhány cselédszoba, az alsó szinten dolgozószoba, pince és négy ló, négy tehén részére istálló helyezkedett el. A ház vízellátása két víztartályon keresztül történt. Ezenkívül 1888-tól telefonnal rendelkezett, és lehetőség volt a gáz bevezetésére is. A kertben pavilonok, egy gimnasztikaterem és egy füves tenispálya álltak rendelkezésre. Az ingatlanhoz tartozott még ezen kívül egy chalet rustique, azaz alpesi nyári nyaraló, amely 1680 méteren, négy óra gyaloglással volt elérhető a 435 méter magasan fekvő faluból. Soressesx birtok ma Vaud kanton tulajdonában van, és alkalmanként látogatható, nyitva van a nagyközönség számára. Háromévenként szabadtéri művészeti kiállításoknak ad helyszínt.⁴¹

Svájci projekt a cseh–morva református iskolák anyagi támogatására

Id. Szilassy Gyula írói hagyatékából egyelőre csupán egy ötoldalas írás ismert számomra, erre a nyomtatásban megjelent munkára a Genfi Könyvtár gyűjteményében bukkantam.⁴²

39 CH-ACV-PP462-125-132.

40 CH-ACV-PP462-143-153.

41 Parc de Szilassy, Bex Arts 2026 <http://bexarts.ch>

42 J.[ules] de Szilassy: [Beszámoló a cseh–morva református egyházak támogatásának szentelt jótékonyági kezdeményezés első huszonegy hónapjáról.] Bex, 1877. júliusában. CH-BGE-CPv-132(8)-CP-M-27 5 p. Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet Florence Gojon asszonynak a fáradozásaiért, amiért volt szíves elektronikus formában eljuttatni hozzám az ötoldalas röpiratot.

A cím nélküli anyag nagy valószínűséggel egy beszámoló írásos változata, mely egy saját kezdeményezésű, a cseh–morva református egyházak tevékenységének megsegítését célzó jótékonyági projekt első huszonegy hónapját tekintette át. Az 1875 szeptembere és 1877 júniusa közötti időszakban saját gyűjtés címén 5274,50 frank (nagyágrendileg kb. 2500 osztrák forint) adomány gyűlt össze a cseh és morva református iskolák anyagi megsegítésére.⁴³ Szilassy szándékában ennek a tevékenységnek a kibővítése és intézményesítése állt, ezért 1876 őszén a befolyásos Théodore Neckerrel (1830–1881) helyszíni tapasztalatok gyűjtése céljából elutaztak a régióba. Az út után kiderült, hogy intézményi keretekre is szükség van a támogatás hatékony megszervezésének érdekében, ezért egy bizottságot alapítottak genfi székhellyel. Ennek a szervezetnek az elnökségét elvállalta Necker, aki többek között az Evangélikus Szövetséget is irányította.⁴⁴

A cseh–morva református eklézsiák komoly eladósodási problémákkal küzdöttek, alapvető tevékenységük folytatására sem volt pénzük. A II. József által kiadott 1781. évi türelmi rendelet után a protestáns egyházak lassú önszerveződési folyamata indult be. A nehézségekre jó példát kínál Stremecky esete, ahol már 1781-ben határoztak a lelkészi hivatal létrehozásáról, mégis erre csak 1869-ben került sor. Ez a lelkészi hivatal jutott 780 osztrák forintnak megfelelő segélyhez a Szilassy által személyesen gyűjtött összegből. Ugyanilyen szegény közösségnek számított Cenkovic (Čenkovice), az egyetlen német nyelvű református lelkészség Csehországban, valamint Cernilov. Az előbbi 500 forint támogatást kapott annak érdekében, hogy állandó lelkésze legyen a közösségnek és folyamatosan szervezze a vasárnapi iskolák közösségi életét. Jutott pénz továbbá a caslavi (Čáslav) szeminárium adósságának csökkentésére, valamint lelkészek és tanítók támogatására is. (Szilassy 1877, 3–4. p.)

A református lelkészségek a Habsburg-országokban szinte mindenütt hasonló gondokkal szembesültek. Hiszen az egyházi adófizetés továbbra is a római egyház felé történt, ott vezették az anyakönyveket. A templomépítés, a gyülekezeti élet szervezése, hitépitő iratok, könyvek megvétele komoly anyagi erőforrást igényelt a tagok részéről, ez pedig jótékonykodás nélkül lehetetlen lett volna. A lelképásztorok rekrutációjánál is hasonló nehézségek adódtak. Magyarországon szintén lelkészhiánnyal küzdöttek, mégis igyekeztek segíteni (Lévai 2023, 147–156. p.).

Elsősorban a Magyar Református Egyházmezgye Tiszáninneri Egyházkerülete támogatta a magyar lelképásztorok cseh–morvaországi szolgálatát (Kiss 2010, 223–224. p.). Az 1820-as évek végéig nyolcvan magyarországi lelképásztor vett részt ebben a kül-

43 Uo. 2. p.

44 Francis Chaponnière: Théodore Necker. In *Pasteurs et laïques de l'Église de Genève au dix-neuvième siècle. Seize notices biographiques écrites pour la Semaine Religieuses de Genève*. Genève, 1889. 55–69. p. itt 63. p.

detésben. Hosszú távon azonban csak 15-en maradtak meg szolgálati helyükön (Kiss 2010, 225–226. p.). Ilyen volt például a Szalatnai család, melynek több tagja hosszú távon működött a térségben.⁴⁵ Szalatnai Justus Emánuel volt például a mindvégig cseh többségű, az 1412. évi országgyűlés helyszínéként ismert történeti kisvárosban, Čáslavban (Caslau) az egyházmegyei esperes Szilassy jótékonyági tevékenységének idején.⁴⁶ Érdekes módon a vándorprédikátorság nem volt engedélyezett tevékenység Magyarországon, ami például az anglikán egyház által Svájcban működtetett szezonális lelkipásztori formában bevett gyakorlattá vált.

A cseh–morva református iskolák támogatására létrehozott genfi bizottság az alapítás utáni években egyértelműen növelni tudta bevételeit, ha figyelembe vesszük, hogy az 1884. évben 5185 frankot gyűjtöttek 12 hónap alatt. Ez az 1877. évhez viszonyítva a szétesztható összeg megduplázódását jelentette. Szilassy pátriája, Vaud 1500 frankot jegyzett 1884-ben, Genf volt a legkiemelkedőbb 2523 frankkal, Bern 1120 frankkal, Neuchatel 230 frankkal járult hozzá az ügyhöz. Nagy-Britanniából is érkezett 482 frank, mely mögött az anglikán egyházzal való szoros kapcsolatok állhattak. Ekkor vette tervbe az Allgemeine Presbyterian Alliance, hogy létrehoz egy 5000 angol fontos alapítványt egy prágai vallásos kiadvány támogatására, templomok építésére és evangélikus iskolák támogatására Cseh- és Morvaországban. A bizottság éves jelentése arról is tájékoztatott, hogy az 1880-as évek első felében a támogatási agenda élén továbbra is a časlavi szeminárium tevékenysége állt. 1884-ben a bizottság 5185 frankos összbevételéből 1500 forintot juttattak Čáslavnak. Állami iskoláknak 800 forintot adott a genfi bizottság.⁴⁷

1889-ben egyfajta területi hangsúly eltolódásnak vagyunk szemtanúi, ugyanis a cseh országgyűlés húszezer forintot helyezett kilátásba a cseh iskolák megsegítésére. Mivel a morva iskolák nem részesültek ebből, a genfi bizottság úgy döntött, hogy anyagi juttatásban csak az utóbbiakat részesíti. A časlavi szemináriumot abban az évben három ösztöndíjjal támogatták, a német lakosságú Krabschitzban (Krabčice) működő leányintézet is kapott anyagi erőforrásokat. Abban az évben azonban ötödével csökkent az adományok összege, csupán 4414 frank állt rendelkezésre.⁴⁸ Mint ahogy a híradás

45 Szalatnai János: A csehországi protestáns eklézsiákra való rövid jegyzések 1816-ból. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1905, 354–358., 375–378., 392–395., 413–415., 427–430., 461–464. p.

46 Ballagi Aladár: Magyar református papok Csehországban II. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 30. évf. 42. sz. 1887. október 16. 1318–1324. p. itt 1323. p.

47 Berichte aus dem Ausland: Genf, Comité genevois pour les écoles réformées de Bohême et de Moravia. In *Evangelische Kirchen-Zeitung für Österreich*, 2. évf. 11. sz. 1885. június 1. 181–182. p.

48 Elfter Jahresbericht des Genfer Comité für die reformierten Schulen in Böhmen und Mähren. In *Evangelische Kirchen-Zeitung für Österreich*, 7. évf. 19. sz. 1890. október 1. 293–294. p.

fogalmazott, egyik legbuzgóbb tagját, Szilassy Gyulát abban az évben vesztette el a bizottság 1889 augusztusában bekövetkezett halálával. A nekrológ szerint fáradságot nem kímélve nagy szívvél ápolta az ügyet, és úgy fogalmazott, hogy Neckerrel Cseh- és Morvaországban tett útja tulajdonképpen az egyesület születésnapja volt 1876 őszén. Szilassy Gyula végrendeletében 500 frankot hagyományozott a cseh–morva iskolák támogatására.⁴⁹

Azt, hogy Szilassy mennyire lelke volt a mozgalomnak, mutatja, hogy a bizottság 1890. évi beszámolójában úgy nyilatkozott, ha a befolyt adományok továbbra is csökkenni fognak, megkockáztatják a feltételezést, hogy az egyesület vagy idejét múlttá vált, vagy szükségtelen, és akkor megszüntetik. Az 1892. évi 5415 frankos bevétel arra utal azonban, hogy ez a helyzet nem következett be.⁵⁰ Arról, hogy Vaud kanton részesedése hogyan alakult ezt követően, egyelőre nem állnak rendelkezésemre források. Három oszlopos tagja volt a vaud-i adományoknak: Szilassy Gyula, Louis Lagier perroy-i lelkész, többek között esküvői tanúja és David Lenoir, a bizottság kincstárnoka, egyenként 500-500 frankkal.⁵¹

Közvetítői szerepben a nemzeti vallási mozgalmak képviselői között

A vasárnapi iskolák létesítésének és működtetésének támogatása

Genf, a francia svájci ébredési mozgalmak központja félnapi utazással elérhető volt Bex-ből, így Szilassy Gyula gyakran megfordul(hat) Kálvin városában. Forrásadatok állnak rendelkezésre személyes részvételéről az 1877. évi genfi vasárnapügyi konferencián.⁵² Az Erdélyi Protestáns Közlöny beszámolója szerint Szilassynak volt alkalma tájékoztatást adni ezen a konferencián a magyarországi fejleményekről. Így válhatott ismertté, hogy Budapesten és Debrecenben már alakult vasárnapügyi bizottság, mégpedig Balogh Ferenc kezdeményezésére. Az ismeretek terjesztése végett 1877-ben már magyarul és 1300 példányban olvashatóvá tették a Genfben kiadott francia nyelvű a 'Vasárnap és a munkás osztályok' című 1874. évi kiadványt. E kezdeti lépések után akkoriban fogalmazódott meg az elképzelés a magyar vasárnapi társaság megalapítására, majd integrálására a nemzetközi szövetségbe.

49 Szilassy Gyula pénzzámadása 1886 – 1890. április 7. HU-MNL-OL-P1009-III-26-7 1889. szeptember 7. fol. 111.

50 Das Genfer Hilfscomité für Böhmen und Mähren. *Evangelische Kirchen-Zeitung für Österreich*, 10. évf. 1893. június 1. 11. sz. 162–163. p.

51 Szilassy 1877, 5. p.

52 Külföld Svájcz. (Nemzetközi Vasárnapügyi Conferentia.) *Erdélyi Protestáns Közlöny*, 1877. október 25. 471. p. idézi: Kovács 2024, 244. p. 64. lj.

A külföldi folyamatok megismeréséért sokat tett az imént említett Balogh Ferenc (1836–1913) debreceni teológiai professzor által szerkesztett, 1875 és 1878 között kiadott *Evangéliumi Protestáns Lap*. 1879-től a *Protestáns hetilap az egyház és az iskola köréből* c. kiadvány vette át ezt az ismeretterjesztő szerepet. A vasárnap ügyében értékes könyvismertetéseknek és konferenciabezámolóknak adott helyet mindkét fórum. A Balogh által jegyzett egyik írásból tudható, hogy ő maga Théodore Necker, a genfi evangéliumi szövetség elnöke által ismerte meg a genfi vasárnapügyi társaság elnökét, a genfi bankárt Alexander Étienne Lombardot (1810–1887) (Kovács 2025, 95–100. p.).

A vasárnapi munkavégzés korlátozásáról az első magyar törvényi rendelkezés az 1868. évi 53. számú törvényben olvasható. Tág értelemben ez a törvénycikk lehetővé tette a nyilvános és nem elkerülhetetlenül szükséges munka vasárnap folyamán való felfüggesztését. A teljesen munkamentes, szabad vasárnap bevezetésére azonban sokáig várni kellett Magyarországon, egészen az 1891. évi 13. tc. megszületéséig. A svájci gyakorlattal szemben Magyarországon nem egyesületek, hanem egyházi testületek karolták fel a vasárnap ügyét, elsősorban a vallásgyakorlat időbeli kiterjesztésének céljával. A magyarországi szervezés kapcsán úgy tűnik, hogy a vasárnap ügye mellett a vallási érvek sokszínűsége dominált. Háttérben maradt az a svájci folyamatokból ismert törekvés, miszerint a szociális törődést össze kell hangolni a vallásgyakorlat támogatásával, azaz a vallásgyakorlatnak a szociális jólét szolgálatában kell állnia. A vasárnapi munka enyhítése ott volt elsődleges, ahol a munkateher a legnagyobb volt. A vasárnap kérdése tehát egyszerre volt egészségügyi és gazdasági kérdés a svájci felfogásban.

A Szilassy Gyula által képviselt és a vasárnapi iskolák létesítésére irányuló mozgalomban a hangsúly elsősorban az oktatás és nevelés szolgálatára helyeződött, a vasárnapi iskoláknak az általános és vallási tudást, ismereteket együtt kellett közvetíteniük. A vasárnapi iskolai mozgalom alapítását Robert Raikes személyéhez kötik, aki a 18. század végi Nagy-Britanniában a szegény, kallódó gyermekeket felkarolta és vasárnap írás-olvasás, valamint bibliai ismeretek elsajátítására gyűjtötte egybe. Ez a mozgalom Magyarországon a Skót Misszió kebelén belül terjedt az 1840-es évektől. A Skót Misszió az 1880-as években már három vasárnapi iskolát is működtetett Budapesten (Kovács 2006, 997–999. p.). Az egyik a Bethesda Kórház nagytermében kapott helyet, mely feltételezésem szerint kapcsolódott a Biberauer Irma által 1882-től szervezett iskolához. Ebben Szilassy Gyula sógornője, Szilassy Aladárné vizsolyi Pap Mária is szerepet vállalt (Wertán 2006, 683. p.). Az 1880-as évektől kezdve a Szilassy család számos tagja évente támogatta a vasárnapi iskolák működését Magyarországon, elsősorban Budapesten, pénzbeli adományokkal, vallási könyvekkel, alkalmanként étel- és szociális adományokkal.⁵³

53 A budapesti vasárnapi iskolák karácsonyi ünnepe. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 27. évf. 1884. december 21. 51. sz. 1639–1644. p.; Jegyzéke a budapest-pesti magyar vasárnapi iskolai növendékek [dec.] 13-án tartott karácsonyi ünnepére befolyt kegyes adományoknak.

Közreműködés a Keresztyén Ifjak Egyletének megalapításában

A keresztyén ifjúsági egyletek 1878-ban Genfben tartott VIII. világggyűlésén többek között arról tanácskoztak, hogyan hozható létre összekötő kapocs a vasárnapi iskolák és a keresztyén ifjúsági egyletek között (Kovács 2023, 299. p.). Nagy teherbírású, elkötelezett egyének egyszerre ugyanis több mozgalomban is tevékenykedtek, azaz mint Charles Fermaud személye bizonyítja, e személyek voltak az összekötő kapcsok.⁵⁴ A budapesti vasárnapi iskolák egyik előkészítő óráján történt, hogy az 1883 őszen Magyarországon tartózkodó Charles Fermaud a keresztyén ifjúsági egyletek eszméjéről s európai működéséről tartott előadást.⁵⁵ A George Williams által 1844-ben alapított mozgalom szintén angol területről indult világhódító útjára, első világggyűlésük megrendezésére 1855-ben Párizsban a világkiállítás keretében került sor.

Ezt a mozgalmat Szilassy Gyula vezette be a magyar református közösségekbe, öccsén, Szilassy Aladáron keresztül. Fermaud 1920-ban Megyercsy Bélához intézett egyik levele tanúsítja Szilassy Gyulának ebbéli közvetítő szerepét, amelyben a magyarországi kapcsolatfelvétel és kapcsolatkiépítés kezdeteiről emlékezett meg. Ebben a levelében úgy fogalmazott, hogy a Bex-ben élő Szilassy Gyulához fűződő kapcsolatai által alakult ki benne magyarországi látogatásának terve annak érdekében, hogy a keresztyén ifjúsági szövetség eszméjét megismertesse az országgal. Mint említette, gyakori vendég volt Szilassy házában, és ezen alkalmak során tervezték meg magyarországi útját. Számos ajánlólevelet kapott a család tagjaitól, többek között Aladártól is. A Pesten élő Aladár oroszlánrészt vállalt a kapcsolatok kiépítésében és ápolásában. Az ő kíséretében magas rangú családokat is alkalma volt Fermaud-nak meglátogatni a magyar fővárosban, sőt vidéken is. Ez a levél három pontban összegezte magyarországi benyomásait. Egyrészt azt tapasztalta, hogy a magyar egyház és a teológiahallgatók tartózkodással kezelték a keresztyén ifjúsági egyletek ügyét, mert inkább világi kérdésként kezelték. A szervezéssel járó nehéz feladatokat is kevesen voltak készek vállalni. Másrészt a legtöbb munkát jelentő titkári pozícióra sem vállalkoztak szívesen.⁵⁶

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 28. évf. 1885 december 27. 1663. p.; Jegyzéke a budapest-pesti magyar vasárnapi iskolák szükségéi és növendékei részére befolyt kegyes adományoknak. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 30. évf. 1887. január 16. 95. p.

54 Charles Fermaud (1850–1937) 1873-tól tagja a Keresztyén Ifjak genfi egyesületének. 1878-ban a Londonból Genfbe átköltözött Világszövetség első elnöke, majd harmincnégy évig 1879–1912 között főtitkára.

55 A Budapesti Református Teológiai Ifjúság beléletéből. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 26. évf. 1883. november 4. 44. sz. 1428. p.

56 Charles Fermaud levele Megyercsy Bélához En route 1920.12.29. HU–MNL–OL–P1009–III–26–5–Nr.–10.

Charles Fermaud a svájci Kék Kereszt eszméjét, az alkoholtól való tartózkodás evangéliumi szolgálatát is közvetíthette Magyarországra felé (Gyarmati 2024, 637–649. p.). Szoros együttműködés kötötte Louis-Lucien Rochat-hoz (1849–1917), a mozgalom alapítójához, aki őt szerette volna felkérni az általa 1877-ben alapított Kék Kereszt egyik vezetőjének.⁵⁷ Ennek a törekvésnek a kifejezett támogatása mellett azonban rendkívül sok egyéb elkötelezettségére hivatkozva Fermaud ezt a felkérést nem fogadta el.⁵⁸ A Szilassy öccsének, Szilassy Aladárnak a levelezésében található Kék Kereszt témájú levelek arra engednek következtetni, hogy számos a Kék Keresztbe jelentkező belépéséhez adott ajánlást, így támogatva az egylet magyarországi terjesztését.⁵⁹

Fermaud és a magyar ébredési mozgalmak közötti kapcsolat felvételére az 1870-es évek közepétől került sor, ezekről a törekvésekről vallanak a Balogh Ferenc és Fermaud közötti levélváltások. Az elnök 1878. április 27-i Baloghoz intézett levelében utalt arra, hogy Genfben nem ismerik a magyar missziói és egyesületi életet, ezért szívesen fogadnának írásos anyagot erről a területről (Kovács 2023, 299. p.). Fermaud már az 1878. évi genfi konferencián szeretett volna magyar képviselőket vendégül látni, de akkor még csak három magyar érdeklődő, tehát nem képviselő, Bethlendi Endre, Orosz István és Ságe Emil tudott részt venni a genfi programokon (Kovács 2023, 300–305. p.).

Jól látható az eddigiekből, hogy számos angliai ébredési mozgalom Genfen keresztül terjedt az európai kontinensen. Genf a kora újkori vallásháborúk óta számos angol politikai és vallási üldözöttet fogadott be, és – mint korábban utaltam rá – az évszázad folyamán a legnagyobb, 20%-ot is elérő angol diaszpórának ez a város adott otthont. Az angol és svájci vegyes házasságok révén pedig adott volt a kapcsolattartás a két régió között. Szilassy Gyula feleségének mostohaanyja angol arisztokrata családból származott, így természetes volt, hogy gyakran megfordultak Londonban is. Szilassy közvetlen kapcsolatokat ápolt a nagy-britanniai ébredési mozgalmakkal, és gyakran megfordult a brit presbyterián szövetség nagygyűlésein. 1877-ben Balogh Ferencsel együtt vett részt az edinburgh-i nagygyűlésen.⁶⁰ Szilassy később londoni tartózkodásai során maga szorgalmazta magyar ösztöndíj létrehozását. 1884-re sikerült elérnie, hogy döntés született egy évi 600 forintos ösztöndíj alapításáról, melynek első kedvezményezettje 1885-ben Révész Mihály debreceni végzett hittanhallgató lett.⁶¹

57 Copie de la lettre écrite par Louis Lucien Rochat pour Charles Fermaud, le jour apres avoir décidé de fonder une Société de Tempérance. 1877. augusztus 21. CH-ACV-PP823-55 fol. 1-3.

58 La réponse de Charles Fermaud a Louis-Lucien Rochat 1877. augusztus 23. CH-ACV-PP823-56 fol. 1-3.

59 HU-MNL-OL-P1009-III-26-5 Szilassy Aladár levelezése

60 Nemzetközi presbyteri zsinat Edinburgh-ban. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 20. évf. 1877. július 15. 28. sz. 885–887. p.

A Colonial and Continental Church Society képviselőjeként

Szilassy Gyulától fennmaradt egy öccséhez címzett levél, mely szerint tagja és svájci helyi képviselője volt a Colonial Continental Church Societynek,⁶² a rendkívül gazdag, közel évi negyvenezer font felett rendelkező anglikán missziós társulatnak.⁶³ Az 1880 májusában keltezett levél arról tanúskodik, hogy e társaság képviselői is intenzíven keresték a magyarországi kapcsolatokat. Ez a mozgalom az emigrációban élő brit szegények oktatására jött létre. A 19. század első felében főleg Észak-Amerikára irányult a tevékenységük, ahová 1815 és 1840 között közel egymillió brit polgár emigrált. A mozgalom fő célja továbbá az emigráns nemzettagok spirituális igényeinek kiszolgálása volt (Underwood 1972, 7. p.).

A Társaság európai terjeszkedésében fontos jelenség volt az utazók számára létrehozott szezonális lelkészség, melynek első helyszíne 1842-ben Svájcban a turisták által intenzíven látogatott Interlaken (Underwood 1972, 35–46. p.). A hegymászás mint szabadidős tevékenység ekkor kezdett terjedni az alpesi országban, következésképpen a turisták száma évről évre gyors növekedésnek indult. Ezek a változások teremtettek igényt a saját vallású lelkigondozásra, amit hamarosan állandó lelkészi állások létrehozásával biztosítottak. 1852-től Thun, Bazel, Luzern, Vevey, Chamonix már rendelkezett anglikán lelkésszel, 1854-től Zürichről is elmondható ugyanez (Underwood 1972, 60. p.). Ez az angol Társaság szintén küzdött a lelkészhiánnyal, amit úgy oldott meg, hogy laikusokat is bevont a missziós munkába. Katekisták, iskolai tanítók alkalmazhatók voltak a lelkészi munkára, 1844-től prédikálhattak, taníthattak és házasságkötést is celebrálhattak (Underwood 1972, 156. p.). A kontinentális terjeszkedésről 1856-tól állnak rendelkezésre forrásadatok. Az 1857-től fennmaradt éves beszámolók alátámasztják, hogy ez a társaság jelen volt Szilassy Gyula lakóhelyén, Bex községben is (Underwood 1972, 82. p.).

61 [A presbyterián szövetségi bizottság jelentése.] 1885. november 17–25. In *A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjében jegyzőkönyvei, 1877–1887*, 139–146. p.

62 Az intézményi átalakulások folyamán számos névváltozáson ment keresztül: 1851-től The Colonial Church and School Society néven, 1861-től a Colonial and Continental Church Society név alatt működtek, majd a 20. században 1958-tól a Commonwealth and Continental Church Society nevet használják mindmáig.

63 Szilassy Gyula levele Szilassy Aladárhoz. Bex, 1880. április 14. HU-MNL-OL-P1900-III-27. Szilassy Elek iratai Nr.8. A levél Szilassy Elek iratai között található az Országos Levéltár által rendezett, családi iratok között. Ez azonban tévedés, mert a megszólítás: „Kedves Alcsikám” Szilassy Aladárra utal, az ő beceneve volt ez a családban. A levél ezért a 26. tételhez kellene, hogy tartozzon.

A természettudományok szerepéről a Szilassy családban

A Szilassy család kapcsán érdemes kitérni a természettudományokhoz fűződő kapcsolataikra. A 18. század közepétől az európai természetbúvárok szervezetekbe tömörülve kívánták megosztani felfedezéseiket a nagyközönséggel. Ebben a folyamatban Svájcban a protestáns városok jártak elől. Többszöri nekifutást követően Genfben alakult meg az első társaság harminckettő természetkutató kezdeményezésére 1815. október 6-án. A többi európai tudományos társulattal szemben a svájci nem rendelkezett központi irányítással: kezdetben minden kanton maga hozta létre szervezetét, a hierarchikus szervezőelv tehát nem volt jellemző. A társulatok az önkéntes tagság elve mentén működtek, kifejezetten üdvözölték a nem szakmabeli, de elkötelezett tagok belépését, tehát ott és akkor az amatőr érdeklődés kifejezett érték volt. Az éves közgyűlések helyszínének kiválasztásával mindig a helyi szervezetek létrehozásának célját is szem előtt tartották. A 19. század folyamán a svájci társulatokba nemcsak kertészek és mezőgazdászok léptek be, hanem vagyonosabb birtokosok is taggá váltak a tudósok mellett. Az egyéni csatlakozásnál egyre inkább fontossá vált a régi tagoktól beszerzett ajánlólevél (Kupper–Schär 2015, 282–290. p.).

Szilassynak tagként való ajánlásáról nem ismerek adatokat. Közvetlen forrásadottságok hiánya ellenére nagy valószínűséggel apósa befolyása itt is nagy szerepet játszhatott. Billard komoly érdeklődést mutatott az alpesi madárvilág iránt, a családi levéltárban fennmaradt lista alapján természettudományi madárgyűjteményében százhatvankilenc kitömött madarat tartott számon. Végrendeletében ezt a gyűjteményt a bex-i iskola természettörténeti múzeumának adományozta, melyet 1886-ban bekövetkezett halála után átadtak az iskolának (Gerber 1994, 24–25. p.).

Szilassy természettudományi érdeklődéséről azonban fennmaradt egy adat a Svájci Természetkutató Társaság egyik 1877. évi jelentésében, ahol többek között közzétették az éves taggyűlés tagjainak és résztvevőinek a listáját. Ez alapján úgy tűnik, hogy nem volt tagja a társulatnak, csak résztvevője az éves közgyűlésnek. A Bex-ben 1877. augusztus 20–22. között tartott eseményen mint svájci magánzó vett részt. A helyi elit: a tanítók, a községi tanácsosok, a jegyző, a lelkész, az építész, a mérnök, valamint a kereskedők szinte kivétel nélkül megtisztelték jelenlétükkel az eseményt. A társasági tagok között megtalálható az egy évvel korábban megalapított svájci Kék Kereszt szervezet imént említett elnöke, Louis-Lucien Rochat. Politikusok, mint például a Szövetségi Állam első külügyminisztere, Numa Droz neve szintén feltűnik a taglistán. A bex-i sóbányák igazgatója, Constantin Rosset feltehetően mint adománytevő foglalt helyett a résztvevők között.⁶⁴ Ezek az információk Szilassy kapcsolati hálójának rekonstruálásához nyújthatnak később segítséget.

64 Liste des membres et des étrangers présents à la 60e session de Bex 20–22. aout 1877. In *Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft*, Bd. 60. (1877) 273–281. p. itt: 279–280. p.

Meggyőződésem, hogy Szilassy Magyarországról hozta magával természettudományi érdeklődését. Ez egyrészt köszönhető Gönczy Pálnak, aki kifejezetten ez irányú tanterveket alkotott, és tankönyveket is írt az 1850-es években, másrészt magyaróvári tanulmányai is – nem beszélve társadalmi állásáról – megalapozták az ez irányú érdeklődését. Tudott, hogy Gönczy 1850-től tagja volt az újraindult Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak. Magyarországon azonban más tudományos mentalitás érvényesült, egyfajta konzervatív szemlélettel kifejezetten távol tartották magukat a műkedvelőktől. Egyébként is az Akadémia erős humántudományi szemlélete miatt a magyar természettudományi társulatra számos tudományos kérdés megoldása hárult. Szabó József titkári működése alatt osztrák és német tudósok megnyerésére koncentráltak (Vekardi 1975, 126. p.). Magyarországon tehát nem vált bevett gyakorlattá a műkedvelők integrálása, a tudományos tevékenység pedig központi szervezőelv mentén épült fel.

A Szilassy család svájci természetbúvár tevékenysége tehát műkedvelő szinten zajlott, ami kiváló indulást adott Gyula unokájának, br. Fejérváry Gézának, aki korának nemzetközi szinten is elismert hepatológusává vált a 20. század első évtizedeiben. Anyjával, aki Szilassy Gyula elsőszülött leánya és nagynénjével, Szilassy Katalinnal rengeteg időt töltött nyaralásai során az Alpokban, ezek az élmények tették őt a természet szerelmesévé. Első publikációinak egyike Svájcban jelent meg.⁶⁵

Jótekönykodás

A losonci oktatás támogatása

Az oktatás támogatása generációkon átívelő tradíciót jelentett a Szilassy család esetében. Id. Szilassy József 1785-től iskolai inspektor a losonci református iskolában, 1832-től már annak főgondnoka volt, és ilyen minőségében 400 forinttal támogatta az akkor nyolcosztályos gimnáziumot. Abban az évben fia iskolafelügyelőként működött (Böszörményi 2016, 67., 101–109. p.). Korábban utaltam arra, hogy a losonci líceum alapító tagjai között foglalt helyet, 3000 forint tőkepénzzel járult hozzá. Ennek az összegnek az évi 6%-os kamatával: 180 forinttal általában három tanulót támogattak. Az alapítványi kuratóriumban fiai, József, Ferenc és György is helyet foglaltak (Böszörményi 2016, 126. p.). Az iskola támogatására nem csak ösztöndíjakat hoztak létre, hanem terményadományokat is biztosítottak, ez utóbbi képezte az alumneumi ellátás alapját. A szegény tanulókat is támogató tápintézet javára a Szilassy alapítványból további három tanuló összesen 60 frt támogatásban részesült minden évben. (Böszörményi, 2016. 194–195. p.).

65 Fejérváry, G. J. de: Sur deux cas intéressantes d'adaptation produits par le terrain sur la couleur des animaux. In *Bulletin de la Société Vaudoise des Sciences naturelles*, 48. (1912) Heft 176, 381–391. p.

1851-ben a Szilassy ösztöndíj változatlanul 400 frt tőkeértékű volt, ennek 6%-a azonban már csak 24 frt-ot jelentett évente. A líceum javára tett alapítvány az 1840-es évek elejére megszűnt, mert az iskola nem tudott hosszú távon fennmaradni. Ifj. József 1854-ben bekövetkezett halálával Ferenc fia (1819–1876) vette át helyét az akkor már egyesített helvét és ágostai ev. gimnázium egyháztanácsában, ahol 1857-ben főgondnokká is megválasztották (Böszörményi 2016, 366. p.). 1870-ben az állam átvette a gimnázium működtetését, állami főgimnázium vált belőle. A Szilassyak továbbra is a második legnagyobb támogatók maradtak, noha a megváltozott gazdasági környezetben csak kisebb összegek álltak rendelkezésre.⁶⁶

Szilassy Ferenc halálát követően három mostohaöccse, Béla, id. Gyula és id. Aladár vállalta át a jótékonyági támogatásokat. A Szilassy Ferenc emlékére létrehozott 500 forintos tőkealappal rendelkező alapítványt a losonci m. kir. állami főgimnázium ifjúsági segélyező egyesületének támogatására fordították. 1877. február 18-án került sor az egyesület alapító közgyűlésére 34 alapító, 44 rendes és 24 pártoló taggal. A Szilassyaknak ez az alapítványa a legnagyobb támogatók között foglalt helyet: Losonc mezőváros közönsége ezer forintot, a losonci helvét hitvallású egyházközség 500 forintot, a losonci takaré- és hitelbank, a losonci gőzmalom társulat ugyanennyit, a losonci és losonc-tugári izraelita egyházközség 100 forintot, gr. Forgách Antal 500 forint értékű úrbéri kötvényt ajánlott fel. A rendes tagok hozzájárulásai évente 50 forintot, az évdíjas pártoló tagok 3 forintot hoztak az alapítványi költségvetésbe. Ebből étkezési, ruha-, gyógyszer-, tankönyv-segélyekhez juthattak a rászoruló tanulók.⁶⁷ Harminckilenc éven át, 1877 és 1917 között folyamatos volt a család részéről a támogatás. A valutareformot követően 1000 koronát jelentett az összeg. Szilassy Gyula halála sem szakította meg a folyamatot, feltehetően Gyula nevű legidősebb fia változatlanul támogatta a segélyező egyesületet.⁶⁸

Feled község támogatója

Szilassy Gyula Svájcban való letelepedése után nem vált meg magyarországi birtokaitól. Feleden 471 kataszteri holdat birtokolt, szántó, erdő és rét tette ki a terület legnagyobb részét.⁶⁹ Gömör-Kishont vármegyében 1878-ban ezzel a birtokrésszel a 100 legnagyobb birtokos között foglalt helyet. Az évente fizetendő 380 adóforinttal a 74. helyen állt.⁷⁰

66 Lengyel Dániel: Első tudósítás a losonci állami gymnasiumról 1870–1-ik iskolai évben. In *Iskolai értesítők. Állami Főgymnasium Losonc*, Pest, 1871, 26 p.

67 Jelentés a losonci m. ki. államfőgymnasium ifjúsági segélyező egyesület első évi működéséről. In *Iskolai értesítők: Állami Főgimnázium Losonc*, 1877, 62–70. p.

68 Iskolai Értesítők, Losonc Állami Főgimnázium. 1877–1917.

69 Németh József (szerk.) 1893. *Magyarország földbirtokosai*. Budapest, 238. p.

70 Gömör-Kishont t.e. megye legtöbb adófizető megyebizottsági tagjainak az igazoló választmány által 1879-ik évre ideiglenesen összeállított névjegyzéke. *Rozsnyói Híradó*, 1. évf. 34. sz. 1878. augusztus 25. 129. p.

Elkötelezettsége a felediekkel szemben svájci élete idején sem szűnt meg, a feledi egyház számára évente 25 forintot, a helyi tanítónak szintén 25 forintot juttatott el minden évben.⁷¹

Svájci adakozás az 1879. évi szegedi árvíz károsultjai számára

Az akkor már tíz éve Svájcban élő Szilassy jelentős összeggel támogatta az 1879. évi szegedi árvíz károsultjait, mely esemény kiemelt figyelmet kapott mind az európai, mind a svájci sajtóban. Március 8-án jelentek meg az első híradások a francia nyelvű svájci lapokban a Szegednél bekövetkezett gátszakadásról.⁷² A rá következő napon már pesti tudósításként az áradás növekvő veszélyéről számoltak be a híradások.⁷³ A gátszakadást követő negyedik napon úgy tűnt a cikkek alapján, hogy a gátak emelésével Szeged városának biztonságát megoldották.⁷⁴ A katasztrófa azonban bekövetkezett, a város kétharmadát másnap elöntötte a víz. A genfi francia napilap 'Szeged' című híradása részletes ismertetést adott a város fekvéséről, épületeiről, gazdasági potenciáljáról és az áradás pusztításának körülményeiről. Ekkor még nagyon ellentmondásos hírek láttak napvilágot a svájci sajtóban. A *Pesti Naplót* idézve egyesek ezer ház, mások a hivatalos adatok alapján száz ház használhatatlanná válásáról tettek említést.⁷⁵ Március 15-től mindennap közöltek híreket az eseményről. Március 17-én már egyértelművé vált, hogy a város háromnegyede víz alá került, a következő napra pedig ismertté vált, hogy 8200 ház vált használhatatlanná, 1900 személyt eltűntként tartottak nyilván. Ezekkel az adatokkal nyilvánvalóvá vált a világ számára a katasztrófa dimenziója.

Adománygyűjtéssel kapcsolatos első hírként tudósítottak a sajtóban az osztrák vasúttársaság párizsi bizottsága által kezdeményezett akcióról.⁷⁶ Ezt a gyűjtést a francia Crédit Lyonnais bankon keresztül szervezték, melynek genfi fiókja szintén felhívást tett közzé az ügy érdekében. Genfben a Darier, Chaponnière et Cie., Lausanne-ban az MM Marcel bank gyűjtötte az adományokat. Ekkor mozgósító céllal, meggyőző érvként közölték a lapok, hogy magyar szolidaritásból, gyűjtésből az 1868. évi svájci árvíz károsultjai közel 82 000 svájci frank támogatásban részesültek.⁷⁷ A *Gazette de Lausanne* folyamatosan tájékoztatást adott a Vaud kanton területén folyó adománygyűjtések állá-

71 A gömöri helvét hitvallású egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 24. évf. 1881. május 1. 577–583. p. itt 577–578. p.

72 Autriche. *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 57. sz. 1879. március 8. 1. p.

73 Pesth, március 2. *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 59. sz. 1879. március 11. 3. p.

74 Autriche-Hongrie. *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 1879. március 12. 60. sz. 2. p.

75 Autriche-Hongrie: Szegedin. *Journal de Genève*, 50. évf. 61. sz. 1879. március 14. 2. p.

76 Faits divers. *Journal de Genève*, 50. évf. 69. sz. 1879. március 22. 3. p.

77 Faits divers. *Journal de Genève*, 50. évf. 70. sz. 1879. március 23. 3. p.

sáról. A március 29-i híradásból tudható, hogy Szilassy Gyula 250 forintot ajánlott fel erre a célra.⁷⁸

Az adakozási kedv felélesztésére intenzívebb kampányra volt szükség, és hát persze némi időre is. A svájci parlament két kamarájának képviselői által szervezett gyűjtés során április közepéig 1045 frank folyt be a kasszába.⁷⁹ A La Société Suisse d'utilité publique országos felhívást tett közzé, és bizottságot hozott létre az adományok kezelésének összehangolására, nagyobb nyomtatékot kívánva adni az ügynek. Vezető politikusok – mint például Schenk szövetségi tanácsos – álltak ki a jótékonyági kezdeményezés mellett.⁸⁰ Május 1-jén a lausanne-i adakozás esetében 1181 frank értékű adományt tartottak számon. Ez az összeg segít megítélni a Szilassy család által tett adomány nagyságrendjét, melyet jelentősnek értékeltek.⁸¹ Az 1879 őszén közölt svájci sajtótudósítások szerint a szegedi árvíz által okozott kárt a magyar hatóságok harmincmillió frankra becsülték. A gyűjtésre megalakított osztrák–magyar bizottság a felmerült károk összegének egyharmadát tudta adakozásból fedezni.⁸² A *Journal de Genève* híradása szerint a svájci adományok elérték 82 232 frankot, mely összeg körülbelül 36 893 forinttal volt egyenértékű.⁸³ Svájc hasonló szolidaritásról tett tanúbizonyságot, mint egy évvel korábban Magyarország.

Svájci alapítványok szegény nők, árvák és vakok támogatására

Louis Billard és Szilassy feleségének halála között alig telt el egy hónap. Billard 1886. február 20-án hunyt el. 1883. június 1-jén kelt végrendeletében 27 400 frank sorsáról rendelkezett. Bex község szegényeire 300 frankot, Bex Jótékonyági Egyesületének 200 frankot, az Église libre számára 300 frankot, a bex-i iskolára, melynek felügyelőbizottsági tagja volt, 300 frankot, a lausanne-i vakok menhelyére 300 frankot, a lausanne-i gyógyíthatatlan emberek egyesületére 300 frankot, a Bázeli Hittérítőknek 300 frankot, sógorára 400 frankot, fogadott lányának öt gyermekére (Gyula, Lily, Charlie, Feri és Kati) fejenként 5000 frankot hagyományozott. Szilassy Gyula egy ezüst- és egy aranyórát kapott (Gerber, 1994, 27. p.). A végrendeletileg nem rendezett vagyon – a Hope család ágán örökölt vagyon és a bex-i Soresses-birtok – örököse fogadott lánya, Szilassy felesége

78 [Cím nélkül] *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 75. sz. 1879. március 29. 3. p.

79 Confederation Suisse: Assemblée fédérale. *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 86. sz. 1879 április 12. 2. p.

80 La Société Suisse d'utilité publique felhívása a svájci polgárok felé. *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 93. sz. 1879. április 21. 2. p.

81 [Cím nélkül] *Gazette de Lausanne*, 80. évf. 102. sz. 1879. május 1. 3. p.

82 *Journal de Genève*, 50. évf. 214. sz. 1879. szeptember 10. 2. p.

83 *Journal de Genève*, 50. évf. 252. sz. 1879. október 25. 1. p.

lett. Laura Correvon 1886. március 24-én hunyt el a családtagok tudomása szerint tüdőgyulladásban. Laura szintén 1883-ban készített végrendeletet a skóciai vagyonról, melynek értéke ötezer angol font körül mozgott. A vagyon kedvezményezettjei férje és gyermekei voltak.⁸⁴

A két haláleset követően Szilassy alapítványt hozott létre az elhunyt családtagok emlékére. Az 1886. június 19-én kelt 5761. számú okirat tartalmazza a Billard-Hope-Szilassy elnevezésű 12 000 frank értékű alapítványnak az adományozási feltételeit (Gerber 1994, 34–36. p.). Az alapítványi tőke után keletkezett éves kamatokat négy jogcím szerint osztották szét minden év januárjában. Egyötöd rész járt a faluban élő legidősebb asszony részére, Lady L. A. Hope, a soressexi birtok létrehozójának emlékére. Egyötöd rész jutott a faluban élő legidősebb férfinak Louis Billard emlékére. További egyötöd rész várományosa lehetett egy krónikus betegségben szenvedő személy Elisabeth Billard Hope emlékére. Végül kétötöd részhez juthatott egy sokgyermekes, nagycsaládos anya vagy özvegyasszony Laura Elisa Szilassy-Correvon emlékére.⁸⁵ Az adománylevelél további rendelkezései értelmében adományhoz juthatott minden helyi lakos vallási és nemzetiségi helyzetétől függetlenül két kitételrel: 1. öt évnél hosszabb ideje élt Bex-ben, 2. magaviselete a közösség általi elfogadottságban részesült. Az alapítványt a bex-i községi önkormányzat kezelte. 1887 januárjában az első év után 250 frank összegű támogatás kifizetésére kerülhetett sor.⁸⁶

Szilassy Gyula 1887. december 21-én olyan balesetet szenvedett – feltehetően részleges agyvérzést –, amely komolyan veszélyeztette a látását. A vakságtól való megmenekülést követően úgy döntött, hogy megemeli az alapítvány összegét további 3000 frankkal (Gerber 1994, 36–39. p.). Ennek az összegnek a kamatai szembetegségben szenvedőknek kívánt anyagi segítséget nyújtani. Apró részletekbe menően még arról is rendelkezett, hogy abban az esetben, ha 100 franknál több kamat áll rendelkezésre, hogyan történjen a szétosztás. A 100 frankon felül fennmaradó összegből orvosi költségek fedezésére kapott lehetőséget egy személy, aki szembetegségben szenvedett. Amennyiben pedig minden év december 21-én további szabadon elkölthető összeg állna rendelkezésre, azt az összeget pedig egy teljesen vak vagy keresettel nem rendelkező korlátozott látóképességgel bíró személynek kellett megkapnia karácsonyi ajándékként.⁸⁷

Szilassy adománytéttele, mint minden hívő ember esetében, gondoskodás volt a közösség irányában, melyben élt. Ugyanakkor hitének és Isten iránti szeretetének, hála-jának megnyilvánulása, melyet kifejezetten megemlített második adománylevelében.

84 Will and Deed of Laura Elisa Correvon, de Szilassy dated 24 July 1883 and recorded in Court Books of Commissariat of Edinburgh 22 January 1887 p. 173. p. online elérhető

85 Acte de donation 19. Juin 1886. CH-ACV-PP462-80. fol. 1-8.

86 Költségelszámolás az 1886. évről 1887. január 4. CH-ACV-PP 462-81 fol. 1.

87 Acte de donation 1888. december 21. CH-ACV-PP462-84. fol. 1-8.

Az adakozás általános értelemben is egyértelmű jele a közösségvállalásnak. A Szilassy család svájci ágának esetében azonban a szolidaritásérzet ugyanolyan fontos mozgatórugó. Elkötelezettségük a hasonló sorsú – árvaságra jutott, gyógyíthatatlan vagy szemebetegségben szenvedő –, illetve szegénységben élő személyek megsegítésére irányult.

Betegség, birtokeladási kísérlet, halál

Szilassy Gyula élete végén komolyan fontolóra vette a magyarországi visszaköltözést, és első lépésként megpróbálta eladni a svájci birtokot (Gerber 1994, 29–31. p.). A svájci birtok feladását motiválta az oszlopos családtagok eltávózása, illetve az a tény, hogy halálos betegséggel küzdött. Három agyvérzést szenvedett el, az elsőt 1887-ben, a másodikat 1888-ban.⁸⁸ Első agyvérzését követően döntött a Soressex-birtok áruba bocsátásáról. 1888 áprilisában megbízta a lausanne-i Amédée de la Harpe ingatlanirodát az értékesítéssel.⁸⁹ Egy májusban keletkezett feljegyzés szerint az ingatlanbecslésre májusban került sor. Ekkor még nem döntöttek a meghirdetési árról.⁹⁰ Az ezt követő levelezésből az derül ki, hogy két árat is mérlegeltek. A Vaud kantonban fekvő, hasonló adottságokkal rendelkező ingatlanárak függvényében százhusz ezer frank jó eséllyel elérhető lett volna az értékecselő véleménye szerint. Szilassy azonban magasabb árban gondolkodott, ezért úgy döntöttek, hogy külföldön is meghirdetik a Soressex-birtokot, reménykedve abban, hogy háromszázezer frankot is tudnak érte kapni.⁹¹ A vaud-i ingatlanok árát két irányból hajtotta fel a kereslet. Részben a továbbra is komoly igényt támasztó külföldi, főleg angol letelepedni szándékozók, részben pedig a hegyi levegő előnyös hatásait kiaknázni kívánó gyógyintézetek terjeszkedése (Gyarmati 2017, 22–23. p.).

A fennmaradt költség számlák komoly hirdetési kampányra utalnak. A Svájcon kívül Párizsban, Londonban, Elzászban és Lyonban közzétett hirdetések száma nyolcszáz darab. Közel háromszáz nyomtatott prospektus számolt be az ingatlan adottságairól.⁹² Az 1888. július 18-i *Times*ban leadott hirdetés szerint Soressex 21 hektáron terült el.⁹³

88 Szilassy Aladár levele Szilassy Eduárdnéhoz. Budapest, VII. Erzsébet körút 27. 1889. december 20. HU-MNL-OL-P1009-III-21-3-No. 9. fol. 1085–1088.

89 Amadée de la Harpe levele Szilassy Gyulához. Lausanne, 1888. április 17. CH-ACV-PP462-174.

90 Amadée de la Harpe levele Szilassy Gyulához. Lausanne, 1888. április 24. CH-ACV-PP462-177.

91 Amadée de la Harpe levele Szilassy Gyulához. Lausanne, 1888. június 14. CH-ACV-PP462-179.

92 Amadée de la Harpe költségelszámolásai Szilassy Gyula részére. CH-ACV-PP462-181.; 185.; 186.

93 CH-ACV-PP462-184.

Az értékesítési folyamat valószínűleg 1888 végén megakadt, miután Szilassy elszenvetted második agyvérzését. Néhány héttel a második lebetegedés után egy ígéretesnek tűnő érdeklődő, aki gyógyszerintézmény céljával kívánta volna megvenni az ingatlankomplexumot, visszalépett az ingatlan megvásárlásának szándékától. Érdeklődésének meghiúsulását azzal indokolta, hogy német páciensei számára túl messze lenne Bex.⁹⁴ A 19. század utolsó harmadában az alpesi szanatóriumok gyarapodásának korában komoly versenytárs a Németországhoz közelebb fekvő Davos és St. Moritz.

Szilassy egészségi állapota nem javult 1889 első felében. Számadáskönyvei alapján rekonstruáltam ez irányú megoldási kísérleteit. 1889 májusa–júniusa folyamán megbízta öccsét azzal, hogy folytasson konzultációt Korányi professzorral Budapesten szemproblémája és az elszenvetted agyvérzések ügyében. Korányi kollégájához, Karl Nothnagel professzorhoz irányította az érdeklődőket, aki névadója volt a szemmozgási zavarokkal járó idegrendszeri betegség, az ún. Nothnagel-szindrómának. A konzultáció a nyár elején megtörtént, amit a 12 forintos konzultációs számla bizonyít. A nyár során Aladárnak be kellett szereznie Gyula keresztlevelét, valamint meg kellett kérvényezni a fővárosi illetőséget, amelyre az esetleges áttelepülés miatt az adófizetési jogosultság megteremtése érdekében volt szükség. A számadáskönyvekből az is kiviláglik, hogy gyermeknevelők felkutatása céljából számos hirdetés feladására került sor.⁹⁵

Szilassy áttelepülésére végül azért nem kerülhetett sor, mert augusztus 30-án elszenvetted harmadik, halálos kimenetelű agyvérzését. Szeptember 2-án temették el Bex-ben. A bex-i lakosok azzal demonstrálták együttérzésüket, hogy a temetés idejére a helyi boltok bezártak. Bex község tanácsosai 1889. szeptember 7-i levelükben fejezték ki részvétüket, a legidősebb gyermek, ifj. Szilassy Gyula felé.⁹⁶ A *Gazette de Lausanne* kétszer adott hírt a halálesetről. A szeptember 7-i közlést követően két nappal a lausanne-i lap a genfi *Semaine Religieuse* nekrológiát is leköszölte.⁹⁷ A megemlékező írás szerint Szilassy Gyula hívta fel a figyelmet a cseh- és morvaországi protestáns egyházak nehézségeire, az ő közbenjárásával jutott el Théodore Necker Cseh- és Morvaországba. Háttérbe csupán betegsége miatt lépett. Ugyanakkor szerencséjére még megélhette a svájci protestáns és osztrák–magyar protestáns kapcsolatok elmélyülését.⁹⁸ Szilassy Gyula haláláról a losonci Kaszinó-Egyesület is megemlékezett, melynek ezek szerint élete végéig tagja maradt.⁹⁹ Öt gyermeket hagyott hátra, akiket Szilassy Aladár és

94 G. Koller levele Szilassy Gyulához. Bern, 1889. január 15–16. CH-ACV-PP462–187.

95 Szilassy Gyula pénzsámadása 1886–1890. április 7. HU-MNL-OL-P1009-III-26-7. fol. 102–123. itt 1889. június: fol. 107.

96 Bex részvétnyilvánító levele ifj. Szilassy Gyulának címezve. Bex, 1889. szeptember 7. CH-ACV-PP462–74.

97 Bex. *Gazette de Lausanne*, 90. évf. 212. sz. 1890. szeptember 7. 3. p.

98 Bex. *Gazette de Lausanne*, 90. évf. 214. sz. 1890. szeptember 9. 3. p.

felesége fogadott be saját négy gyermeke mellé. Az öt árva, Gyula, Lily, Károly, Feri és Kati szeptember második hetében költözött át Budapestre. Szilassy Gyula gyermekeinek – 1. br. Szilassy Hope Gyula József (1870–1935), 2. br. Fejérváry Imréné Szilassy Laura (1873–1929), 3. dr. iur. Szilassy Károly (1879–1952), 4. dr. Szilassy Ferenc (1880–1964), 5. Szilassy Katalin (Cochran–Szilassy, Hauss–Szilassy) (1882–1964) – élettörténetét elsősorban családtörténeti vonatkozásban egy másik tanulmány keretében kívánom megírni.

Szilasi és pilisi id. Szilassy Gyula (1841–1889) 1875. október 25-én Brightonban készült fizikai portréja közel tíz éve elérhető és megtekinthető a digitális térben: a profilkép öccsének képhagyatékában található.¹⁰⁰ Ezt a képet reményeim szerint kiegészítettem szellemi portréjának megrajzolásával. Az itt feldolgozott, eddig általam megtalált egyetlen írása alkalmat adott számomra annak a közvetítő, szervező és támogató szerepnek a bemutatására, melyet a svájci francia nyelvterületen kifejtett protestáns mozgalmak és az ottani anglikán egyház és a magyar, illetve cseh–morva református egyház közötti kapcsolatok kiépítésében, a losonci, feledi közélet támogatásában játszott 1869 és 1889 között.

A budapesti és lausanne-i levéltárakban található családi hagyaték anyagának és az Arcanum adatbázis révén rendelkezésre álló gazdag sajtóanyagának a felhasználásával célom többek között az volt, hogy a 19. századi jótékonyági munka és kultúrtranszfer informális működési körülményeibe betekintést kapjunk. Reményeim szerint az is láthatóvá vált, hogy id. Szilassy Gyula elkötelezett alapítványtevő és adakozó volt, ami a 19. századi adakozás kultúrájának mikrotörténetéhez nyújthat részismereteket. Mint ahogy az általa alapított brit–svájci–magyar Szilassy család történetét szintén ezzel az írással igyekeztem megalapozni a magyar történeti szakirodalomban, és így ez a tanulmány remélhetően részévé válhat majd elsőszülött fia, szilasi és pilisi ifj. Szilassy Gyula (1870–1935) osztrák–magyar diplomata tervezett életrajzának.

Rövidítések

CH–ACV Svájc, Archives Cantonales Vaudoises, Lausanne

CH–BGE Svájc, Bibliothèque de Genève, Genf

HU–BFL Magyarország, Budapest Főváros Levéltára

HU–MNL–OL Magyarország, Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Budapest

HU–MTA, Magyarország, Magyar Tudományos Akadémia, Kézirattár

99 A losonczyi kaszinó-egyesület közgyűlése 1890. január 26. *Losoncz és Vidéke*, 11. évf. 5. sz. 1890. február 2. 1–2. p.

100 HU–MNL–OL–P–1009–Szilassy család–IV–28–45/50. Horváth Gyula Csaba: *Idősebb Szilassy Aladár fényképei*. Bp., 2017. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/idosebb_szilassy_aladar_fenykepei 2025.12.25.

Irodalom

- Abafi Lajos 1900. Reprint 2012. *A szabadkőművesség története Magyarországon*. Győr, Tarandus Kiadó, 159–161. p.
- Bártfai Szabó László 1938. *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599. Függetlenül az inárcsi Farkas, az irsai Irsay, valamint a szilasi és pilisi Szilassy családok története*. Gyöngyös Ablaka J., 542–579. p.
- Belitzky János 1972. *Nógrád megye története I. 896–1849*. Salgótarján.
- Bewes, Diccon 2015. *Mit 80 Karten durch die Schweiz. Eine Zeitreise*. Baden, Hier und Jetzt Verlag.
- Bóna László 2022. Losonc városának és közösségének fejlődése a 19. században. In Kónya Péter–Annamária Kónyová (szerk.): *Mezővárosok Magyarországon a kora újkorban*. Eperjes, 144–165. p.
- Böszörményi István 2005. A „közjónak előmozdítása”, avagy a losoncugári Szilassyak emlékezete. 250 éve született szilasi és pilisi id. Szilassy József. *Gömörország*, 6. évf. 4. sz. 59–65. p.
- Böszörményi István 2016. *„Az egyház szeme fénye az Oskola”. A losonci református gimnázium (líceum) története*. Komárom, Calvin J. Teológiai Akadémia.
- Braun, Barbara 2015. Leurs Excellences prennent leur aises. In Meuwly, Olivier et al. (szerk.): *Histoire Vaudoise*. Lausanne, Gollion, 266–289. p.
- Cornaz, Carine 2007. *À la mine! Employés des mines et salines de Bex au XIXe siècle. Documents du Musée Cantonal d’archéologie et d’histoire*. Lausanne.
- Coutaz, Gilbert 2015. Vaud se trouve un nom. In Meuwly, Olivier et al. (szerk.): *Histoire Vaudoise*. Lausanne, Gollion, 142–162. p.
- Crousaz, Karine 2015. Bern réforme bon gré mal gré. In Meuwly, Olivier et al. (szerk.): *Histoire Vaudoise*. Lausanne, Gollion, 252–265. p.
- Éger György 2000. Losonc demográfiai, etnikai, felekezeti képe és társadalomszerkezete. In Vigh Károly (szerk.): *Fejezetek Losonc történetéből*. Pozsony, Kalligram, 31–52. p.
- Gerber, Freddy 1976. Passé et avenir de Bex-les-Bains. *Journal de Bex*, 78. évf. október 6. 73. sz. 1. p.; október 13. 75. sz. 1. p.
- Gerber, Freddy 1994. Hope, Billard, de Szilassy et sa descendance. *Bulletin Généalogique Vaudois*, 7. évf. 17–78. p.
- Gyarmati Enikő 2017. Ármeghatározó stratégia egy birtokeladás tükrében: Soressesx, a Billard–Hope–Szilassy család svájci birtokának eladási kísérlete 1888-ban. In Majó-Petri Zoltán–Z. Karvalics László (szerk.): *Árinformáció és az információ ára. Egy sajátos jelenségpáros történeti útjáról*. Szeged, 22–23. p.
- Gyarmati Enikő 2024. A svájci Kék Kereszt helye az alkoholizmus elleni küzdelem kultúrtörténetében. *Beszámoló a Magyarországi Kék Kereszt Egyletek 1918–1921. évi helyzetéről*. Lymbus–Magyarságtudományi Forrásközlemények 22., 637–649. p.
- Jeanneret, Pierre 2015. Vaud se confronte à la modernité. In Meuwly, Olivier et al. (szerk.): *Histoire Vaudoise*. Lausanne, Gollion, 398–455. p.
- Juhász Imre 1961. Gönczy Pál a munkára nevelésről. *Pedagógiai Szemle*, 11. évf. 11. sz. 1023–1031. p.

- Jung, Joseph 2020. *Das Laboratorium des Fortschritts. Die Schweiz im 19. Jahrhundert*. Zürich–Basel, NZZ Libro – Schwabe Verlag.
- Kálmán Attila 2022. Gróf Degenfeld József élete és munkássága. In Bazsa György–Jenei Zsuzsa (szerk.): *Gr. Degenfeld-Schomberg József „az egyetem létesítésének legjobb munkása”*. Debrecen, Gróf Tisza István Debreceni Egyetemért Alapítvány, 19–35. p.
- Kiss Endre József 2010. *Sárospatak missziója: a cseh-morvaországi kapcsolatok*. Budapest, 221–229. p.
- Kiss László 2005. *A szlovák nemzeti tudat születése. Tanulmányok a szlovák „nemzeti ébredés” és a reformkori szlovák-magyar viszony történetéből*. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, Nova Series Tom XXXII. Sectio Historiae. Eger.
- Kovács Ábrahám 2006. A magyarországi vasárnapi iskolai mozgalom kialakulása és szervezeti megerősödése. In Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten II*. Budapest, 997–1013. p.
- Kovács Bálint 1994. Egy „világi pap” negyvenéves szolgálata. Szilassy Aladár (1847–1924). *Confessio*, 18. évf. 1. sz. 67–75. p.
- Kovács Teofil 2023. Svájci és magyar teológiai kapcsolatok. Magyar diákok a YMCA 1878-as genfi világggyűlésén. *Historia Ecclesiastica*, 14. évf. 2. sz. 294–309. p.
- Kovács Teofil 2024. Az állam és az egyházi testületek szerepe a vasárnap ügyében. *Historia Ecclesiastica*, 15. évf. 1. sz. 232–247. p.
- Kovács Teofil 2025. A vasárnap megünneplésének sajátosságai. Sikerek és kudarcok. *Egyház-történeti Szemle*, 26. évf. 2. sz. 85–101. p.
- Kupper, Patrick–Schär, Bernhard C. 2015. „Eine einfache und anspruchlose Organisation”. Zur Geschichte der Akademie der Naturwissenschaften Schweiz. In Patrick Kupper–Bernhard C. Schär (szerk.): *Die Naturforschenden. Auf der Suche nach Wissen über die Schweiz und die Welt 1800–2015*. Baden, Hier und Jetzt Verlag, 281–295. p.
- Lányi Gábor János 2017. *A kálvinizmus nyitánya. Berni zwingliánusok és francia-svájci kálvinisták vitája az egyházfegyelem gyakorlásáról*. Budapest, L'Harmattan, 88–99. p.
- Lévai Attila 2023. Cseh-magyar kapcsolatok református szemzőgből. *Teológiai Fórum – A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin János Teológiai Akadémia tudományos folyóirata*, 17. évf. 1. sz. 147–156. p.
- Nógrád vármegye bizottmányának választmányi tagjai Balassagyarmat, 1861. In Leblancné Kelemen Mária (összeáll.): *Madách Imre dokumentumok a Nógrád megyei Levéltárból. Adatok és források a Nógrád megyei Levéltárból 13. II. (1842–1864)* Salgótarján.
- Mesmer, Beatrix (szerk.) 2006. *Die Geschichte der Schweiz und der Schweizer*. Basel, Schwabe Verlag.
- Németh József (szerk.) 1893. *Magyarország földbirtokosai*. Budapest.
- Pahud, Alexandre 2015. Agriculture et religion rythment la vie du Pays de Vaud. In Meuwly, Olivier et al. (szerk.): *Histoire Vaudoise*. Lausanne, Gollion, 220–237. p.
- Piatti, Barbara 2016. Elisabeth von Österreich und Irma Sztáray 1898. In Uő: *Von Casanova bis Churchill. Berühmte Reisende auf ihrem Weg durch die Schweiz*. Baden, Hier und Jetzt Verlag, 363–367. p.
- Pruzsinszky Pál 1922. *Szilassy Aladár. Visszatekintés negyvenéves egyháztársadalmi munkásságára*. [Budapest]

- Pukánszky Béla 1996. Iskolaügy és pedagógia az abszolutizmus korában (1849–1867). In Pukánszky Béla–Németh András (szerk.): *Neveléstörténet*. Budapest, Online: <https://mek.oszk.hu/01800/01893/html/09.htm#Heading3>
- Scherer Lajos 1996. *Losonc – az egykori magyar város – rövid története*. A második kiadást szerkesztette: Vágás István. Szeged.
- Schmetterer Christoph 2016. *Kaiser Franz Joseph I.* Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag.
- Szabó Béla–Horváth István 1969. *Nógrád megye története II. 1849–1919*. Salgótarján, Nógrád m. Tanács VB.
- Tissot, Laurent 2017. *Histoire du tourisme en Suisse au XIXe siècle. Les Anglais à la conquête de la Suisse*. Neuchâtel, Éditions Livreo-Alphil.
- Underwood, Brian 1972. *The History of the Commonwealth and Continental Church Society*. Durham, Durham Thesis, Durham University. 2998. sz. E-Thesis Online. Letöltve: 2025. december 12.
- Vekerti László 1975. Természettudományok 1849–1867. In Pach Zsigmond Pál (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 124–131. p.
- Vígh Károly 2000. Losonc a XIX. században és a századfordulón. In Vígh Károly (szerk.): *Fejezetek Losonc történetéből*. Pozsony, Kalligram, 53–58. p.
- Vincent, Patrick 2009. *La Suisse vue par les écrivains de langue anglaise*. (Collection Le savoir suisse 58.) Lausanne, Presses polytechniques et universitaires romandes.
- Wertán Katalin 2006. A Szilassy család. In Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten I.* Budapest, Argumentum–ELTE BTK, 669–686. p.

ENIKŐ GYARMATI

THE HISTORY OF THE SWISS BRANCH OF THE SZILASSY FAMILY OF SZILAS AND PILIS – PART 1

This study, which explores the history of the Swiss branch of the Szilassy family of Szilas and Pilis, is primarily based on original Swiss and Hungarian source materials previously unpublished in Hungary. To ensure a multifaceted interpretation of the historical data and fragments collected over the past decade, I have integrated an extensive range of relevant academic literature and contemporary press articles into this work. The life of Gyula Szilassy Sr. (1841–1889), presented here as the founder of the Swiss branch, was initially of interest to me for the purpose of drafting the biography of his son, the Austro-Hungarian diplomat Gyula Hope József Szilassy Jr. [Jules Hope Joseph de Szilassy] (1870–1935). However, the reconstruction of the elder Gyula Szilassy's life also provides insight into the nuances of Swiss–Hungarian religious networking in the second half of the 19th century, the era's culture of philanthropy, and the daily life of a multinational and multicultural family with English, Scottish, Swiss, and Hungarian roots. Last but not least, I intend to elaborate on his intermediary role—a fact occasionally mentioned but never deeply analyzed in Hungarian historical literature—in the establishment of the YMCA (Keresztyén Ifjak Egylete) in Hungary and in the financial support of Czech and Moravian Reformed schools.